

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

44e jaargang nr. 1

januari - februari 2015

Inhoud

- Gentse professoren in de rechten en de letteren 1946-1992.
R.C. Van Caenegem. 2
- De Deense auteurs Holger Drachman en Leo Estvad over begijnen en Gent
Romain John van de Maele. 14
- Een stropke van de Brugsche puurte.
Gilbert Boerjan. 23
- Bruno René De Cramer – ik vertel het jullie liever zelf...
Albert de Graeve. 33
- Lisbeth Aerens-Verwest.
Daniël Van Ryssel 38
- Een kleurrijke famielde in de vijftiger jaren: 5. Elvira die Schöne.
Eric Vermeirsch. 40
- Marc Sleen en Gent. Een unieke relatie in unieke stripverhalen.
Guido De Bruyker. 42
- Zonderlinge Gentse plaatsnamen.
Gent spant de kroon: vijf Schuddeveedstraatjes.
Luc Devriese. 53
- Nog herkenbaar? De Iepenstraat bij de Zandpoort en de Houtlei.
Luc Devriese. 58
- Reilen en zeilen van de stad in 1920. Uit de gemeenteraad.
Adrien Brysse. 68
- Een crochet, een zangcrochet, wat was dat?
Marianne Devogele. 77
- Lezers aan het woord. 78
- Lezingenreeks “Voorjaar 2015”. 79
- Verschenen boeken. 80

Opgelet! Iedere abonnee uit 2014 krijgt dit eerste nummer van 2015. Maar voor wie niet betaalt, is dit eerste meteen ook het laatste van de nieuwe jaargang.

GENTSE PROFESSOREN IN DE RECHTEN EN DE LETTEREN 1946-1992

R.C. Van Caenegem

In de bladzijden die volgen is het mijn bedoeling een persoonlijk portret te schetsen van een aantal Professoren van de Faculteit van de Rechten en van de Letteren die ik heb gekend als lesgever en als collega. Het is niet mijn opzet Faculteitsgeschiedenis te schrijven en evenmin het wetenschappelijk oeuvre van de Gentse geleerden te presenteren en eer te betuigen - te *würdigen*, zoals de Duitsers zouden zeggen - maar hun persoonlijkheid te evoceren, ze als mens van vlees en bloed ten tonele te voeren, met aandacht voor anekdotes, die niet in het Liber Memorialis van de Universiteit te vinden zijn.

Ik vang aan met de periode van mijn kandidaturen (1946-48), beschrijf daarna de lesgevers van mijn licentie in de Geschiedenis (1948-50) en mijn doctoraat in de Rechten (1948-1951). Tot slot komen mijn collega's aan de beurt uit de periode dat ik zelf les heb gegeven, vanaf 1955 als plaatsvervanger van Prof. F.L. Ganshof en vanaf 1960/1964 als docent en gewoon hoogleraar.

Deel 1. In de Letteren (1946 – 1950)

Omdat een hele reeks bekende en minder bekende figuren aan bod komen in deze fase van ons verhaal, worden twee afleveringen aan hen gewijd. Vier sterk verschillende en zeer uitgesproken persoonlijkheden nemen dit eerste deel in beslag.

FRANK BAUR

Frank Baur (1887 - 1969) doceerde Nederlandse Letterkunde in het groot auditorium van het HIKO aan de hoek van de Rozier en de Sint-Hubertusstraat voor toekomstige juristen, historici, filosofen en filologen. Hij was populair omdat hij een prachtige, literaire taal sprak (de uitgever van de gedichten van Guido Gezelle!) en omdat hij grappig en zelfs sarcastisch kon zijn. Toen een studente, met een breed uithangend kleed, te laat binnenkwam, onderbrak hij zijn les en zegde "Laat ons even wachten tot dat nieuw schip met wapperende zeilen naar de eerste rij is gelaveerd" (de weinig talrijke meisjes zaten dan

nog samen op de eerste rij). Toen Baur Goethe in het Duits wilde citeren, ver-wittigde hij ons met de woorden “ik zal hem citeren in het oorspronkelijke... Zwitsers” (het woord Duits nam men zo kort na de oorlog niet graag in de mond). Zijn gevleugelde woorden maakten hem ook geliefd. Hij was op het priesterseminarie geweest en tot diaken (maar niet tot priester) gewijd. Hij achtte zich gehouden tot het celibaat, wat hij beschreef met de sappige woorden “de bisschop heeft de sleutel van mijn broek”.

Baur was kort van gestalte, eerder rond van vorm, met een steeds glimlachend gelaat, dat een zekere zelfvoldaanheid verried. Hij was een gerespecteerde figuur in de Faculteit, die zich door niemand liet intimideren, zelfs niet door de imposante, ietwat militair voorkomende Professor Ganshof. Op een maandagmorgen, de eerste dag van de eerste zittijd van de examens, kwam Ganshof uit zijn professorenkamer om te beginnen examineren, maar de enige student die hij aantrof was een jongedame die daar toevallig aanwezig was en pas een week later bij hem examen moest afleggen. Ganshof wilde niet wachten en zei dat hij haar onmiddellijk wilde ondervragen, waarop zij antwoordde dat ze pas een week later ingeschreven was. Ganshof accepteerde haar excuus niet: “U hebt een heel jaar gehad om mijn cursus te studeren en als u hem nu niet kent, zal het in een week ook niet lukken”. Daarop zei de studente “Als het zo is, trek ik mij uit deze examentijd terug”. Op dat dramatisch moment passeerde Baur. Hij begreep wat er aan de hand was en, niet beïnvloed door Ganshofs slecht humeur, nam hij een aspirientje en bood het hem aan, met de woorden “Zo een lieve juffrouw, collega, neem dit aspirientje, het zal u bedaren”. Ganshof weigerde het tabletje, maar het ijs was gebroken en de jongedame kreeg het gewenste uitstel.

Baur was zeer politiek geëngageerd. Hij was een Belgische patriot, zowel als een overtuigde aanhanger van de Vlaamse emancipatie. Na de Tweede Wereldoorlog heeft men in een Gents bureau van de *Sicherheitsdienst* een lijst gevonden van de Letteren-professoren in volgorde van *Deutschfeindlichkeit*. Bovenan de lijst prijkte de naam van Baur, met als uitleg dat hij (volgens informatie van Nieuwe Orde gezinde collega's) er een handje van weg had om Duits-vriendelijke voorstellen op handige wijze te dwarsbomen. Niet door dadelijk neen te zeggen, maar door voor dit “interessante initiatief” een commissie aan te stellen.

Baur was actief in de rangen van de jonge Christelijke Volkspartij en senator van 1946 tot 1954. Als fervente aanhanger van Leopold III sprak hij in meetings tijdens de Koningskwestie de enthousiaste scharen Gentenaars toe die

gecharmeerd waren door zijn welsprekendheid. Hij vertelde ze o.m. dat hij de koning in de zomer 1940 had gesproken, die overtuigd was dat de Duitsers na vele successen toch uiteindelijk door de geallieerden zouden worden verslagen (iets wat, terloops gezegd, mijn vader ook geloofde).

HANS VAN WERVEKE

Hans Van Werveke (1898 - 1974) was Bours tegenpool. Deze geboren Gentenaar - gedoopt in de Sint-Martinus kerk te Ekkergem - had een rijzige gestalte en was schuchter en zwijgzaam. Elk spoor van zelfzekerheid of welsprekendheid was hem vreemd. Hij was een briljante leerling van Henri Pirenne, met wie hij als jonge docent nog in de Franstalige Faculteit had gezeteld in de twintigerjaren van de twintigste eeuw en waar hij in de verslagen te boek staat, niet als Johannes of Hans, maar als Jean Van Werveke. Hij was een internationaal erkende geleerde, maar als lesgever in datzelfde groot auditorium van het HIKO was hij een ramp. Op dinsdag las hij van 9 u. tot 10 u. enkele bladzijden voor uit zijn leerboek over de geschiedenis van België en deed dit met een stille en monotone stem, zonder enige bijkomende uitleg, laat staan een grapje, zodat er weinig studenten naar zijn lessen kwamen, omdat iedereen zijn leerboek had en het thuis kon lezen. Was hij te bedeesd om een stap buiten zijn tekst te wagen – een intellectueel die aan zichzelf twijfelde? Wat hij meest op prijs stelde was de stilte. Zijn zomervakantie bracht hij door met een spelletje schaken met een vriend in de stilte van de Kempen. Toen hij op een conferentie, na de lezingen, met Ganshof naar hun hotel stapte en zijn collega uitvoerig discussieerde over de voorbije dag, sprak Van Werveke geen woord, zodat zelfs Ganshof aan het einde van zijn Latijn kwam, waarop Van Werveke stil stond en verademde met de woorden: “Hoe heerlijk die stilte!”

Prof. Niermeyer had Van Werveke geïnviteerd voor een gastcollege aan de Universiteit van Amsterdam, waarop 's avonds een etentje volgde ten huize Niermeyer. De gastvrouw spande zich in om het gezellig te maken, maar haar plan liep op de klippen van de zwijgzaamheid van haar gast, “who had no small talk”. De avond was helaas geen succes geworden of zo leek het althans, maar na een paar dagen arriveerde een brief van Van Werveke, met hartelijke woorden van dank en dithyrambische lof voor de genoten stilte in het bosrijke Blaricum.

Van Wervekes schuchterheid kon vreemde proporties aannemen. Zo vroeg hij mij, toen we collega's waren geworden, of mijn secretaresse een tekst voor hem kon typen en toen ik hem verzekerde dat ze het graag zou doen, vertelde

hij mij dat hij haar dat reeds had gevraagd, maar dat ze de wenkbrauwen had gefronst, waarop hij was vertrokken (Edith Bouckaert heeft daarna zijn tekst zonder probleem afgewerkt). Hij vertelde mij eens dat zijn hart snel en onregelmatig begon te kloppen telkens als Prof. Jan Dhondt, een sterke extraverte man die er uitzag als een bokskampioen, de Faculteitszaal binnenkwam.

Van Werveke was niet actief in de politiek, maar er wel sterk in geïnteresseerd. Hij was een leidende figuur onder de Vlaamsgezinde Gentse liberalen en voorzitter van het Willemsfonds. Van elke vorm van collaboratie onthield hij zich nadrukkelijk, tot ongenoegen van Nieuwe Orde-gezinde studenten, die hem in de binnentuin van de Universiteitsstraat omsingelden en met opgeheven arm de Vlaamse Leeuw zongen. De geleerde man wachtte rustig, met zijn boekentas in de hand, tot ze uitgezongen waren, waarop hij ze toesprak met de woorden: “Mijne heren, ge zingt de Vlaamse Leeuw, maar ziet ge dan niet dat hij gevangen zit?”, de lezer zal de dubbele bodem appreciëren, want de professor zat gevangen tussen de opgewonden studenten, maar het Vlaanderen van de Leeuw zat zelf ook gekluisterd aan de Duitse bezetter.

FRANÇOIS LOUIS GANSHOF

F. L. Ganshof (1895 - 1980) was, net als Van Werveke, een gereputeerd mediëvist, leerling van Henri Pirenne en liberaal, maar daar eindigde elke gelijkennis tussen die twee geleerden. Ganshof was Bruggeling, uit de Franstalige, liberaal-katholieke burgerij. Hij had een strakke, militaire houding – hij was tijdens de Eerste Wereldoorlog officier geweest – en stelde zich, kort daarna, aan zijn verbaasde medestudenten voor met geklikte hielen. Hij had als expert in historische geografie deelgenomen aan de Conferentie van Parijs, waar het Verdrag van Versailles werd bekosttoofd en was aanwezig bij de ondertekening ervan in de Salle des Glaces. Hij had een krachtige stem, straalde zelfverzekerdheid uit en zijn stuurse blik was voor sommige studenten angstaanjagend. Hij gaf les in zeer grote auditoria, maar ook in kleine seminarielokaal voor twee studenten. Als jonge docent in de twintiger jaren had hij soms één enkele toehoorder, voor wie hij van Brussel kwam. Ik ontdekte dit toen ik in 1955 in zijn plaats de Encyclopedie der Middeleeuwen begon te doceren en hij mij zijn lesnota's bezorgde. Eén blaadje begon met de woorden: “Monsieur, je vous parlerai aujourd'hui des bollandistes”. In 1946 waren we met twaalf in de eerste kandidatuur en Ganshof vond dat we te talrijk waren (er was maar één exemplaar van de *Monumenta Germaniae Historica* in het Seminarie Mediëvistiek) en in een poging onze rangen uit te dunnen insisterde hij erop dat een grondige kennis van het Latijn onontbeerlijk was: wie daar

niet over beschikte “kon altijd aan de overkant gaan studeren”, d.i. in het gebouw waar de Germaanse filologie huisde.

Bij de studie van middeleeuwse teksten werd letterlijke vertaling geëist en wie zich te buiten ging aan een vlaagje fantasie of gewaagde hypothesen, werd tot de orde geroepen met de scherpe woorden: “Dat staat er niet, Meneer”. Niet alleen studenten, maar ook collega’s werden zo aangepakt. Toen, op een conferentie in Parijs, Professor Lemarignier uitpakte met ietwat gewaagde interpretaties kreeg hij steevast te horen: “Il n’y a pas de texte” (waarbij ik onwillekeurig dacht aan het “il n’y a pas de dot” in Molières *Avare*). Toen Robert Boutruche uit Parijs te Gent een gastcollege kwam geven, werd hij, tot vermaak van de studenten, door Ganshof terechtgewezen (waarvoor zelfs Du Cange, het gezaghebbende woordenboek van laat- en middeleeuws Latijn, werd opengelegd). Achteraf bekende Ganshof mij dat hij zijn optreden betreunde: het was onvriendelijk tegenover een collega. Het was diezelfde Boutruche die als pas benoemde mediëvist te Parijs aan Ganshof werd voorgesteld en hem vroeg welke goede raad hij hem kon geven, waarop de Gentse historicus kort en duidelijk antwoordde: “Apprenez l’allemand, Monsieur, apprenez l’allemand” – een goede raad voor een specialist van het leenstelsel, waarover fundamentele Duitse literatuur bestond.

Bij zijn studenten en jonge collega’s kon Ganshof ouderwets overkomen. Zijn formalisme en beleefdheid hoorden thuis in een andere tijd. Zo stuurde hij mij een briefkaart om me te waarschuwen dat hij mij zou telefoneren, iemand zo maar opbellen was een inbreuk op de privacy. Ook kon hij zich eindeloos uitputten in uitdrukkingen van dankbaarheid. Hij had geen auto en het is pas in zijn laatste jaren, toen hij mistroostig in zijn bureau zat omringd door boeken die hij niet meer kon lezen, dat ik hem heb gewezen op het bestaan van een transistor radio, met interessante programma’s. In dezelfde context stond zijn trots op zijn status als universiteitsprofessor. Toen hij in 1948 als gastprofessor werd geïnviteerd in Chicago, eiste de ambassade te Brussel zijn duimafdruk, nodig voor het visum. De geleerde man was beledigd en weigerde zich aan die vereiste te onderwerpen, die in zijn ogen iets met criminaliteit te maken had. Geen duimafdruk, geen visum! Het zij zo, zegde Ganshof, dan moet Chicago het maar zonder mij stellen. Gelukkig hebben zijn Amerikaanse collega’s het State Department ertoe gebracht voor hun Gentse collega een uitzondering te maken en “all ended well”.

In Ganshofs visie had eenieder zijn eigen taak en een vaste plaats op de sociale ladder: daar moest de hand aan gehouden worden. Op een maandagmorgen stapte de professor het leslokaal binnen, waar Marietje van Winter en

ikzelf klaar waren voor de studie van de capitularia van Karel de Grote, maar toen bleek het bord niet helemaal schoon te zijn. Er waren nog een paar letters overgebleven in de linkerbovenhoek: dit was onaanvaardbaar. Ik bood aan die ongepaste sporen uit te wissen, doch Ganshof had daar geen oren naar: “dat was mijn taak niet”. Ik werd verzocht de heer Hutsebaut, de amanuensis (hulpje) van de sectie geschiedenis, erbij te halen. Een vervelende opdracht, want Hutsebaut was op maandagmorgen altijd elders aan het telefoneren over de voetbal van de zondag. Ik kwam dus terug zonder hem en opnieuw werd mijn voorstel afgewezen om de zaak op te knappen. Ik moest de heer Van Lent halen, die de administratief secretaris was van de Faculteit en dus hoog op de sociale ladder stond. Toch was hij bereid ons uit de nood te helpen, waarvoor hij eindeloos werd bedankt, want “het was helemaal niet zijn taak”. Eindelijk kon de lectuur van de wetten van de *Pater Europae* (Vader van Europa) beginnen!

De Gentse mediëvist was zeer stipt en eiste ook stiptheid van anderen. Op zondagmorgen stond hij om 9 u. aan de poort van de Koninklijke Bibliotheek in Brussel en indien die enkele minuten te laat openging kon de directeur een protestbrief verwachten. Hetzelfde gold voor de Minister van Verkeerswezen wanneer de trein van Brussel naar Gent met vertraging was vertrokken of aangekomen.

Ganshof had zich als jongeman tot het protestantisme bekeerd en bleef zijn leven lang trouw aan dit geloof. Hij was verbonden aan de Faculté Protestante de Théologie te Brussel en zijn - tweetalige - uitvaart verliep volgens de protestantse liturgie.

De ironie wilde dat terwijl hij protestant was geworden, zijn echtgenote, die nochtans van Schotse herkomst was, overtuigd katholiek was. Het was zeer zelden dat ik in dat verband iets tussen de echtgenoten kon opvangen, maar toen hij in de hoofdkerk van Veurne naar een begrafenis ging noteerde Ganshof met afkeuring hoe de mensen oneerbiedig zaten te praten en te gichelen, waarop Mevr. Ganshof snedig antwoordde “het is omdat ze zich in de kerk thuis voelen”. Toen ik bij hen op bezoek was in de Jacob Jordaensstraat in Brussel, zag ik in de hall de *Libre Belgique* liggen, maar de professor maakte onmiddellijk duidelijk dat dit “de krant van zijn vrouw” was: zijn krant *Het Laatste Nieuws* lag iets verder ernaast. Ganshof was zeer gehecht aan Brugge, waar hij nog familiale zakelijke belangen had, en trots op zijn Brugse afstamming. Toen op het middeleeuws Seminarie een nieuw deel van de *Scriptores* van de *Monumenta Germaniae Historica* arriveerde, met in het Woord Vooraf een bedanking aan Ganshof’s adres, maakte hij zich boos omdat hij vermeld

stond als *Bruxellensis*: het moest *Brugensis* zijn en “ik ben geen Brusselaar, maar een Bruggeling” verklaarde hij ontstemd. Het was ook zijn wens te Brugge te worden begraven, maar door allerlei omstandigheden heeft hij toch zijn laatste rustplaats op een Brussels kerkhof gevonden.

Ganshof had geen hoge dunk van de wijsbegeerte. Hij sprak schamper over de filosofen die op de verdieping boven ons “zaten te mijmeren” en zag ze als “spinnen die de materie voor hun weefsels uit de eigen buik haalden”. Zijn grootste bête noire was de sociologie. Theoretische constructies en “wetten van de geschiedenis” waren aan hem niet besteed. Een historicus die zich op het sociologische pad begaf was reddeloos verloren. Zonder meer taboe was de School van de *Annales* die de evenementiële geschiedschrijving verwierp en een overkoepelende menswetenschap poogde te realiseren. Ik was het daarmee niet eens en zei hem dat ik bij mijn rechtshistorisch werk veel inspiratie had gevonden in Max Webers *Wirtschaft und Gesellschaft* en zijn *Rechtssoziologie*. Hij accepteerde het en gromde: “als het zo is, zal ik u boeken van dat soort, die ik van verscheidene kanten ontvang, doorgeven”. Dat deed hij dan ook, steeds met de woorden: “ik weet dat u dat interesseert”.

De Gentse mediëvist had verre *roots* in het Rijnland en sprak perfect Duits. In het interbellum reisde hij veel naar onze oosterburen, gaf er lezingen, nam deel aan congressen, publiceerde in de *Savigny-Zeitschrift für Rechtsgeschichte* en maakte veel vrienden in wat toen het mekka van de Europese mediëvistiek was. Op 30 januari 1933 verbleef hij toevallig in Berlijn en zag hij van op het balkon van zijn hotel de eindeloze optocht van toortsdragende bruinhemden defileren die de aanstelling van hun Führer tot regeringsleider vierden. In 1937 was hij in Göttingen bij de viering van 200 jaar Universiteit en had er een gesprek met Magda Goebbels, die graag in het Frans met hem converseerde omdat ze op een Brussels pensionaat die taal had geleerd.

In de zomer van 1940 werd zijn collega uit Bonn, Franz Petri, cultureel attaché bij de Letterenfaculteit en zocht - in uniform van de Wehrmacht - Ganshof op om hem tot collaboratie over te halen: Europa ging onder Duitse leiding een grootse toekomst tegemoet. Ganshof bedankte voor de eer en legde Petri uit dat hij er niet aan dacht samen te werken met een regime dat zijn land, zonder enige rechtvaardiging, was binnengevallen en militair bezet hield. Petri begreep dit en insisterde niet (iets dergelijks was tijdens de Eerste Wereldoorlog gebeurd tussen Pirenne en Karl Lamprecht). In de zestiger jaren heb ik te Bonn, waar ik gastcolleges gaf, Petri nog ontmoet – en ook de oude Franz Steinbach - de twee pioniers van de historische geografie van het Rijnland.

Tijdens een diner met een goed glas wijn kon Ganshof soms amusante anekdotes kwijt. Hij kende een mooi staaltje van mondelinge overlevering. Zijn grootmoeder had al wandelend twee oude dames ontmoet die comfortabel leefden van een Oostenrijks pensioen. Ze hadden als kamermeisjes gewerkt in Schönbrunn waar ze met sterke hand – en knie – Maria Theresia moesten inrijgen: een gegeven uit de achttiende eeuw dat mij met twee tussenschakels in de twintigste eeuw werd medegedeeld.

Henri Pirenne was getuige geweest van een voorval in de bibliotheek van de Berlijnse universiteit. Een oude professor stond er luidop te praten en toen de zaalwachter, die nieuw was en hem niet kende, “Ruhe!” riep, antwoordde de geleerde man: “Ich bin Mommsen” en praatte verder (Theodor, 1817 -1903, geschiedkundige en Nobelprijswinnaar, was een Duits ‘monument’). Tijdens de Grote Oorlog werd Ganshof zeeziek op de vaart van Engeland naar Frankrijk, het werd zo erg dat hij vurig wenste dat een Duitse duikboot zijn schip zou torpederen en hem uit zijn lijden verlossen.

In 1919 was Ganshof aanwezig, als lid van de Belgische delegatie, bij de ondertekening van het verdrag van Versailles. Hij herinnerde zich een paar eigenaardige details. Clemenceau richtte zich tot de Duitse delegatie via een Franse kapitein uit de Elzas: “Faites entrer messieurs les plénipotentiaires allemands” en dan “Messieurs, êtes vous disposés à signer le traité? Traduisez”. “Sind Sie bereid den Vertrag zu unterzeichnen?” “Jawohl”, waarop Clemenceau, om te tonen dat hij geen woord Duits kende, antwoordde: “Traduisez!”, wat de kapitein inderdaad deed met een volmondige “Oui”.

Als jonge docent werd de Gentse mediëvist geïnviteerd om in Parijs te gaan dineren ten huize van Georges Espinas, een aristocratisch historicus, bewonderaar van Pirenne en hoge ambtenaar aan de Quai d’Orsay. Alles verliep vlekkeloos tot Espinas, tot Ganshofs ontzetting, plots zijn vrouw verweet: “Madame, vos petits pois ne sont pas bien cuits” – pijnlijke woorden aan het adres van een Franse huisvrouw. Toen Ganshof zijn gastheer achteraf vroeg waarom hij zijn eigen vrouw niet tutoyeerde, luidde het kordate antwoord: “Je ne tutoie que ma bonne et mon chien”.

Rond die tijd was Ganshof op reis in Zuid Frankrijk, waar een kerk met grafmonumenten werd bezocht. Toen de gids zei “hier ligt graaf Raymond IV van Toulouse”, verbeterde Ganshof hem: “Il s’agit de Raymond V”. De gids had zich inderdaad vergist en antwoordde “Vous en savez long, Monsieur”, waarop Ganshof repliceerde met “C’est mon métier, Monsieur, c’est mon métier”:

de beoefening van de Geschiedenis als een ambacht!

Ganshof had ook een hilarische anekdote over August Vermeyleen, de eerste rector van de door het Belgische parlement vernederlandste universiteit Gent. De geleerde man kwam elke week met de trein van Brussel naar de Arteveldestad en ging zich in een hotel rechtover het Sint-Pietersstation omkleden om, in toga en baret, een taxi te nemen naar de Universiteit. Een kelner was geïntrigeerd door dat heerschap dat zich iedere week kwam omkleden in een opvallend zwart plunje, tot er plots een licht bij hem opging en hij tot Vermeyleen zegde: “Nu weet ik, meneer, wat uw beroep is, u bent een goochelaar”. Waarop Vermeyleen geamuseerd antwoordde dat hij inderdaad met cijfers, begrotingen, benoemingen en koninklijke besluiten moest goochelen.

Ik eindig op een teleurstellende noot: Ganshof was toondoof. De enige muziek die hij, naar eigen zeggen, graag hoorde, was een draaiorgel op straat en hij beaamde volmondig de uitspraak van Leopold II over klassieke muziek: “C’est du bruit qui coûte cher”.

EGIED IDESBALD STRUBBE

Egied Strubbe (1987 - 1970) was, net als Ganshof, Bruggeling en zeer gehecht aan zijn stad en de Vlaamse geschiedenis, maar daar eindigde elke gelijkenis. Ganshof stamde uit de liberale haute bourgeoisie, Strubbe uit de katholieke middenstand: zijn vader was actief in de Katholieke Partij, op nationaal zowel als lokaal vlak: hij was één van de inrichters van de moderne haven van Zeebrugge. Ganshof liep school in het Brugse Atheneum en Strubbe in het Sint-Lodewijkscollege te Brugge en het Sint-Jozefscollege te Turnhout. Ganshof studeerde te Gent, waar hij zijn diploma in de Geschiedenis behaalde met Henri Pirenne als promotor. Strubbe studeerde te Leuven en behaalde helemaal geen diploma in de Geschiedenis. Door zelfstudie werd hij echter een vooraanstaand historicus, gespecialiseerd in de paleografie, de chronologie en de rechtsgeschiedenis. Als student tijdens de Eerste Wereldoorlog bracht hij zijn vakanties door met het kopiëren van oorkonden in het Brugse stadsarchief. Ganshof is al dadelijk in een universitaire carrière gestapt, maar zijn stadsgenoot is twintig jaar advocaat geweest vooraleer voltijds docent en hoogleraar te worden (na de Tweede Wereldoorlog is hij ook nog opgeroepen om als substituut-auditeur op te treden in het Brugse krijgsgerecht). Ganshof is, na een kort verblijf te Gent, in Brussel gaan wonen, terwijl Strubbe nooit zijn vaderstad heeft verlaten.

Strubbe heeft zich heel zijn leven ingezet voor wetenschappelijk onderzoek, met volumineuze boeken en ontelbare artikels tot gevolg. Hiervoor had hij rust en stilte nodig in zijn groot huis in de Sint-Gilliskerkstraat. Zijn hoofdbekommernis was dan ook zich af te schermen tegen de vele vragen om hulp, inlichtingen en lidmaatschappen die hij als bekende geleerde onderging. Die afscherming werd op allerlei manieren gerealiseerd.

Hij had, om te beginnen, geen telefoon: wanneer hij zelf – uitzonderlijk – iemand opbelde, legde hij stevast uit “ik telefoneer uit de centrale Post van Brugge”. In feite had hij wel een telefoon in huis, maar die stond op naam van zijn zwager E. Hosten en was slechts aan zeer weinige intimi bekend. Ook had hij de onhebbelijke gewoonte om zich niet aan afspraken te houden. Op de aangeduide plaats verscheen hij niet, en wie bij hem thuis een afspraak had werd stevast teleurgesteld door de meid die (na de heer des huizes te hebben geconsulteerd) de boodschap bracht “Meneer is niet thuis”. Men vertelt dat één van de onfortuinlijke bezoekers eventjes Strubbe zelf had gezien aan een raam en toen de meid hem met de beruchte woorden afscheepte, haar antwoordde: “Zeg aan Meneer dat hij de volgende keer zijn hoofd niet thuis mag laten”. Bekend was ook Strubbes houding tegenover de post, die hem alleen maar afleiding veroorzaakte. Gewone brieven gingen dadelijk ongeopend de scheurmand in. Telegrammen en expresbrieven kregen een plaats in de zak van zijn jas, tot ook zij het lot van de hele correspondentie ondergingen. De meeste zaken worden na verloop van tijd vanzelf opgelost, waarom er zich druk over maken” placht hij te zeggen. Soms overdreef hij wel, zoals toen een vriend die bij de Brugse fiscus werkte hem kwam waarschuwen: “Egied, als je niet dadelijk je achterstallige belastingen betaalt, komt de deurwaarder volgende week je inboedel aanslaan” (ook die akelige documenten waren in de scheurmand beland).

In 1967 kreeg ik in mijn bureau op de Blandijnberg bezoek van twee voornaamere heren. Ze kwamen uit Leiden en hadden een probleem: hun universiteit wenste Professor Strubbe te eren met een doctoraat honoris causa, maar alle brieven naar Strubbe waren onbeantwoord gebleven. Was hij voor lange tijd op reis of had hij enig principieel bezwaar? Ik heb de heren gerustgesteld, want mijn collega zou zeker opgetogen zijn met deze onderscheiding, maar de Leidse brieven hadden ongetwijfeld het droevige lot ondergaan van alle post voor Strubbe. De oplossing lag echter voor de hand: een brief geadresseerd, niet aan Professor maar aan Mevrouw Strubbe zou alles in orde brengen: Ida was een nauwgezette dame op wie men kon rekenen. En zo is gebeurd: op 8 februari 1968 heeft Strubbe te Leiden zijn bul ontvangen en heeft hij voor de

studenten een geestige tafelrede gehouden die uitbundig werd toegejuicht.

Om zijn rust veilig te stellen kon Strubbes vergeetachtigheid en – geveinsde of echte – verstrooidheid nuttig zijn. Ik had eens een namiddag met hem de prachtige handschriften van de Duinen-abdij in het Groot Seminarie te Brugge bestudeerd en hij vroeg me met hem te blijven dineren. Toen de meid kwam vragen wat er moest geserveerd worden, was het antwoord: “Vraag het aan Madam”. Maar “madam” was niet thuis, want zoals ze hem had gezegd, was ze bij een damesclub die priester-kazuifels naaiden voor missionarissen. Haar echtgenoot had dit vergeten en we genoten van een sardientje en een glas witte wijn.

Tijdens het Congres van canoniek recht te Brugge moest Strubbe een toelichting geven bij Brugse handschriften maar ik zag hem, met grote verbazing, in een taxi stappen om naar huis te rijden. Gelukkig hield zijn vriend kanunnik De Smedt hem bij het buitenrijden uit het Groot Seminarie tegen en verplichtte hem alsnog de geprogrammeerde toespraak te houden (“he was not amused”).

Als advocaat was hij vaak op het stadsarchief, eerder dan op de rechtbank. De rechters kenden hem en stuurden iemand om hem van achter zijn oorkonden weg te halen. Hij was dan soms zo verstrooid dat hij zich bij vergissing aansloot bij de besluiten van de advocaat van de tegenpartij. Het toppunt – of moet ik zeggen het dieptepunt – kwam met de uitstap naar Rijsel. Egied en Ida reden tijdens de korte jaren na de Tweede Wereldoorlog dat ze een auto hadden – in de namiddag naar de Noord-Franse metropool om koffie te drinken en in de Archives Départementales du Nord nota’s te nemen. Toen de geleerde man klaar was en ze samen op een terrasje zaten, dacht hij plots aan een significant detail, waarop hij “vlug” terug naar het Archief moest. Hij “zou niet lang weg zijn”. In feite was zijn document zo intrigerend dat hij dadelijk terug naar huis ging om het grondig te vergelijken met zijn eigen documentatie. Rond 19 u. kwam de meid de gewone vraag stellen over het avondeten, waarop ze het gewone antwoord kreeg: “Vraag het aan Madam”. “Maar meneer, ze is vanmiddag met u naar Rijsel gereden”. Dan realiseerde Strubbe zich dat zijn Ida nog steeds op het terras op hem zat te wachten. Hij is haar ijlings gaan halen en ze was noch verbaasd noch boos: ze was al meer gewoon.

Professor Strubbe hield van zijn vrijheid en zijn ongebondenheid. Tijd was voor hem even onbestaand als stiptheid. Zijn cursus over Oud-vaderlands

recht – voor Wilfried Roels en mezelf als enige toehoorders – kon lang over het officiële uur doorgaan, omdat we het interessant vonden. Het is me gebeurd dat voor de les over Instellingen, die om 10 u. moest beginnen, de lesgiver pas om tien voor twaalf is verschenen: al die tijd zagen we hem in het gebouw aan de overzijde rustig rondlopen en discussiëren. Het was wel ironisch dat juist voor de kenner van de historische chronologie de categorie “tijd” in het dagelijkse leven niet bestond.

Wanneer de geleerde man de hele dag in Gent bleef, had hij na de lunch rust nodig: zijn siësta in zijn bureau was sacrosanct en zijn personeel had verbod gekregen hem te storen. Soms heeft het voor problemen gezorgd, zoals die namiddag dat Strubbe absoluut aanwezig moest zijn bij een doctorale defensie. Toen hij niet opdaagde verloor de decaan, voorzitter van de examencommissie, zijn geduld. Niemand kon Strubbe vinden en of ik soms kon helpen? Ik heb dan voor één keer van de nood een deugd gemaakt en, indachtig het adagium *Necessitas non habet legem* (nood breekt wet), heb ik bevel gegeven het onmisbare jurylid wakker te maken en naar het auditorium te brengen. Dit is dan ook tot ieders opluchting gebeurd.

Geld was nog zo een categorie die voor hem niet bestond. Na zijn overlijden werd ik gecontacteerd door zijn uitgever. De auteur had jaren lang nagelaten de afrekeningen van zijn auteursrechten ondertekend terug te sturen, en wat moest er nu met al dat geld gebeuren? De desbetreffende documenten waren achteloos “de weg van alle briefwisseling gegaan” en ik kon de uitgever slechts verwijzen naar de notaris van de familie.

Strubbe kon zich zeer principieel opstellen en deinsde er niet voor terug alleen tegen al zijn collega’s een standpunt in te nemen. Zo was hij de enige tegenstemmer wanneer Maurits Gysseling zijn later beroemd geworden *Toponymisch Woordenboek* indiende als dissertatie. Volgens de Brugse geleerde was een woordenboek geen dissertatie en kon dat ook niet zijn.

Op de vraag hoe toegankelijk de rechtshistoricus was, moet ik een genuanceerd antwoord geven. Een gesprek met hem verliep constructief en minzaam want hij was een gevoelige en charmante mens. Het enige, maar eeuwige, probleem was hoe tot een gesprek te komen met iemand voor wie afspraken en tijd niet bestonden. Na herhaalde mislukkingen kwam het er toch van, en zo vriendelijk was de gesprekspartner dat niemand hem iets kwalijk kon nemen. Hij was nu eenmaal onvoorspelbaar en onberekenbaar.

DE DEENSE AUTEURS HOLGER DRACHMAN EN LEO ESTVAD OVER BEGIJNEN EN OVER GENT

Romain John van de Maele

Inleiding

In een vorige bijdrage heb ik Herman Bang aan het woord gelaten.¹ Hij lichtte zijn landgenoten gedetailleerd in over het Gentse begijnhof. Maar hij was niet de enige Deense auteur die in een begijnhof kwam. Holger Drachman bezocht kort na Bang in 1882 het Brugse begijnhof en hij bericht ook over Gent en het typisch Vlaamse stedelijke klankbeeld. Eerst geven we kort enkele passages van Drachman weer.² Ze sluiten aan bij wat Bang schreef over de begijnen. Vervolgens komen de impressies in woord en beeld van Estvad aan bod. Deze kunstenaar, schrijver, schilder en graficus verwoordde kort na de Eerste Wereldoorlog meer uitgebreid de indrukken die hij in Gent heeft opgedaan en illustreerde zijn werk met tekeningen die hij tijdens zijn reis had gemaakt.³ De tekstpassages worden hierna aangeduid met de initialen van de titels van hun respectieve werken, gevolgd door de pagina: OB (*Ostende - Brügge* van Drachman) en MK (*Katedraler og mineland* van Estvad).

Holger Drachman

Holger Drachmann (1846-1908) ging in 1882, twee jaar na Bang, op bezoek bij de grootjuffrouw van het Brugse begijnhof Ten Wijngaard. Hij publiceerde in 1883 *Skyggebilleder* met daarin het lange reisverslag ‘Ostende-Brügge’ dat in 1921 werd opgenomen in zijn verzameld werk. Het lijkt erop dat Herman Bang Drachmanns interesse voor begijnhoven heeft gewekt, en misschien hebben zijn werk en dat van Holger Drachmann ook de reisdoelen van Leo Estvad beïnvloed.

Hoewel Drachmann vrijwel niets over Gent heeft geschreven, mocht hij in Brugge een album doorbladeren en daaruit citeerde hij de volgende ode aan Gent, hier weergegeven in de oorspronkelijke schrijfwijze: ‘Zoolang de Gentenaars, de edelste onder alle Dietschers, hunnes eigenen levens leefden, waren zij met allen machtig, maar zij o[n]tplo[o]iden zulke grootschheid en zulken heldenzin, als alleen in het vereenigde oude Rome en Schandinaviën kunnen weergevonden worden.’ (OB, p. 290) Het waren lovende woorden die

hij bijtrad, maar wie de auteur was, heeft hij helaas niet vermeld.

De bladzijden die hij aan het Brugse begijnhof heeft gewijd, wijzen op empathie en sympathie, maar uiteindelijk brak Drachmanns goede wil toen hij een bleek en zwijgzaam jong begijntje aan het werk zag. Hij zag met eigen ogen wat Karl Jaspers (1883-1969) als 'een vlucht uit de wereld in de wereld' heeft omschreven,⁴ een vorm van latente zelfdoding. Voor Drachmann is het begijnhof 'een aparte wereld [...], een wereld die zich teruggetrokken heeft, voor naam en stil.' (OB, p. 274) Zoals Herman Bang heeft ook Drachmann erop gewezen dat Jozef II, en later de Franse Republiek, de begijnen niet in het verweer heeft gedreven, maar zijn eigen eindoordeel is vrij scherp. Ook Estvad heeft Ten Wijngaard bezocht, en zoals Drachmann, Johannes Jørgensen (1866-1956), Emma Kraft en Henry Wadsworth Longfellow (1807-1882) heeft hij ook het typische Vlaams stedelijk klankbeeld opgeroepen.⁵ Dat klankbeeld wordt in hoge mate bepaald door de klokken van een beiaard: 'De lucht in Brugge trilt anders dan die in Gent, Leuven, Mechelen en Antwerpen. Maar wanneer men aan België denkt, dan is het alsof al de klokken en klokjes een koor vormen en samen een hymne brengen die het verleden en het heden met elkaar verbindt.' (KM, p. 54).

Leo Estvad, schrijver, schilder en graficus

Maar wie was Leo Estvad, en welk beeld van Gent heeft hij zijn lezers voorgehouden? De dichter, schilder en graficus Leo Estvad (1902-1986) was met zijn eigenhandig geïllustreerde *Katedraler og mineland* niet aan zijn proefstuk toe. Vóór de Tweede Wereldoorlog is zijn dichtbundel *Den spragledede Verden* (1938) verschenen, een titel die als *De bonte wereld* kan worden vertaald. In 1943 heeft hij de essaybundel *Det yderste Danmark (Een uithoek van Denemarken)* gepubliceerd. De auteur heeft beide werken zelf geïllustreerd. De graficus had een vlotte pen en hij heeft ook recensies voor een aantal dagen weekbladen geschreven.

Toen hij in de jaren 1920 aan de academie studeerde, heeft hij Duitsland, Nederland, Frankrijk, Italië en Tunesië bezocht. Later is hij ook naar Spanje en Marokko getrokken. Als schilder heeft hij vaak het circusleven vastgelegd, en dat verklaart wellicht zijn belangstelling voor de maskers van James Ensor. Daarnaast heeft hij Zuid-Europese, Noord-Afrikaanse en Deense landschappen geschilderd. Bij een wat breder publiek is hij vooral bekend als schrijver die zijn eigen werk illustreerde.⁶ Uit de herinneringen aan zijn tocht door België blijkt dat hij ons land meer dan één keer heeft bezocht. Het laatste

bezoek vond plaats in 1962, het eerste wellicht in het begin van de jaren 1920. In 1924 bezocht hij Nederland en Frankrijk. De jonge schilder maakte wellicht kennis met België toen hij ‘enkele jaren na de Eerste Wereldoorlog’ van Nederland (door België) naar Frankrijk is getrokken. In de schets *Valmuerne (De klaprozen)* schreef hij immers: ‘In zekere zin was België een inleiding tot Frankrijk.’ (KM, p. 17).

Katedraler og mineland is het zeer persoonlijke verhaal van een reiziger die met gretige ogen en een onbevangen geest door Vlaanderen en Wallonië is getrokken. Zijn kennismaking en (her)ontdekking heeft hij vaak met filosofische bedenkingen in een ruim ervaringskader geplaatst. Als treinreiziger kon hij naar buiten kijken en zich in een dromerige halfslaap laten wiegen. In de trein onderging hij het landschap, zijn en tijd werden niet uit elkaar gerukt door een onstilbaar en opgezweept verlangen naar steeds nieuwe en al te vluchtige impressies.

Op stap in Gent

Estvad kwam in Gent aan op een zachte zomeravond. Het uurwerk op de toren van het Sint-Pietersstation lichtte op in het halfduister, en de reiziger keek meteen geboeid naar de trams die rond het plein voor het station cirkelden. Hij vroeg zich af waar hij zijn intrek zou nemen. In de trein had hij zich met *Het Lam Gods* beziggehouden, maar wie zijn gids was, heeft hij niet vermeld. Nu moest hij wachten tot de volgende dag om het altaarstuk te gaan bekijken.

‘Ik kom als een pelgrim die één van de grote werken van de schilderkunst wil bekijken,’ schreef Leo Estvad. ‘Een vleugje middeleeuwen. Gent. De werkelijkheid was anders... Had ik dan verwacht dat het vrome broederpaar me aan het station zou opwachten? De eerste keer verbleef ik in een klein hotel dat werd uitgebaat door een weduwe die er behoorlijk uitzag. Er stonden rozen op de salontafel en het was er stil... toch in het begin. Maar later die avond kwam Dionysos binnenwaaien. Er werd op de piano getokkeld en lachsalvo’s galden door het hele huis. Flessen en glazen werden klinkend geheven.’ (KM, p. 159) Het hotel boezemde vertrouwen in, maar het was er onrustig.

De schilder (en schrijver) nam dan ook een tram naar het centrum en reed langs een straat met bloeiende bomen. De rode bloesem wekte Estvads verwondering, en hij heeft nooit kunnen achterhalen hoe de bomen heetten. De smalle tram schokte en daverde op de sporen, en dat was het Gent dat de reiziger in gedachten had.

Toen hij op de brug bij het Sint-Michielsplein stond, dacht hij aan Goethe. De Duitse dichter had bouwkunst als gestolde muziek beschreven. Precies die gedachte overviel hem in het centrum van Gent, waar hij drie torens op een rij zag: eerst de toren van de Sint-Niklaaskerk, dan het belfort en als laatste de toren van de Sint-Baafskathedraal. Aan zijn linker zijde lag de Graslei, afgezoomd door oude huizen met spitse gevels, ‘een gotische fuga.’ (KM, p. 160) De melodie was versteend, de muziek en het gezang van nachtegalen waren architectuur geworden.

Iedere stad laat indrukken na, en de beelden zijn soms even traditioneel als de afbeeldingen die men in brochures vindt, schreef Estvad. Voor een schilder zijn beelden de alfa en de omega van zijn scheppend werk, maar de traditionele beelden vergeet men. Het zijn ‘andere beelden, die men eerst waardeloos vond, die daarna steeds weer opduiken. Ze hebben een zenuw geraakt en blijven actief. De indruk wordt versterkt en steeds duidelijker tot die een wezenlijk detail van precies die stad wordt.’ (KM, p. 160).

Afb. 1. Gravensteen (L. Estvad, vermoedelijk begin jaren 1960)

Het Gravensteen

Estvad liep rond het Gravensteen, 'een vesting uit een uitstalraam van een speelgoedwinkel. Een enorme vesting met torens, schietgaten en een borstwering met kantelen. Een brok steen in het midden van de stad. Klimop haakt zich vast aan de ruwe muren. De tram rijdt hier langs de middeleeuwen. De andere zijden van de vesting liggen achter een brede slotgracht met een zwartgroen wateroppervlak. Ik vond een plaatsje om de kolos te tekenen, scheurde het papier en begon steeds opnieuw. Met het brutale gewicht van de tijd rijst het kasteel boven het water uit. Het heeft Gent gedomineerd als een gebalde vuist, de zetel van de adellijke macht. Rond de slotgracht liggen kleine burgerhuizen en er is een trap met groene, slijmerige treden die naar het water leidt.

Plots zit er een natte, vette rat die uit de slotgracht is gekomen. Ze kijkt me brutaal aan. Ik verjaag haar, maar een weinig later is ze er opnieuw, heel uitdagend. Ze wil langs mijn voeten lopen. Ik spuw en schop er naar. Ze toont haar tanden en trekt zich onwillig in het water terug.' (KM, p. 160) De rat slaagde er uiteindelijk toch in om langs de trap een hol te bereiken. 'Het grote speelgoedfort aan de andere kant van de slotgracht was plots geen romantisch erfgoed meer, het had een ondergrond. Het fundament lag onder het wateroppervlak, donker en ijskoud, en het water sijpelde langs de voegen naar binnen. Een schreeuw kon nooit tot de buitenwereld doordringen. De ratten van de slotgracht beten de verminkte gevangene, opgehitst door het bloed dat uit zijn wonden liep. Hij schopte blind om zich heen in het donker...' (KM, p. 162)

Afb. 2. Het Sint- Elisabethplein
(L. Estvad, vermoedelijk begin
jaren 1960)

Het Lam Gods

Die tijd was voorbij, maar ‘vanuit de middeleeuwse folterkamers leidde een weg naar een veld van zaligheid. De Bijbel beschreef die hemelse stad.’ Het was ‘een droombeeld, een pracht die de ellende en het vuil van het leven op aarde moest vervangen.’ Zonden zouden met het bloed van het lam worden uitgewist en die belofte riep beelden op uit de *Apocalyps*: ‘Weer keek ik, en zie, daar stond het Lam op de berg Sion, en met Hem honderdvierenveertigduizend. Die droegen zijn naam en de naam van zijn Vader op hun voorhoofd geschreven. En ik hoorde uit de hemel een geluid *als het gedruis van vele wateren* en het dreunen van de donder. En het geluid dat ik hoorde, was de klank van ceterspelers die op hun citer speelden.’ (*Apocalyps*, 14.1-2) In het midden van de vorige eeuw was Bijbelkennis in veel protestantse landen nog heel gewoon, ook bij diegenen die geen missen bijwoonden.

‘Alle volkeren van de wereld, die van het Nieuwe en het Oude Testament, kruisridders, de rechtvaardige rechters, kluizenaars, apostelen, kerkvaders, pausen, filosofen en pelgrims stroomden samen bij het mystieke, bloedende lam op het altaarpaneel. Sint-Kristoffel, die het kind Jezus had gedragen, was reuzengroot. Iedereen was op weg naar hetzelfde doel, in een landschap met palmbomen, cipressen en bloemenhagen, waar het licht van Gods gezicht doorsijpelde. Aan de ene kant zat de Maagd Maria, aan de andere Johannes de Doper. Engelen met mantels van goudbrokaat speelden en zongen, en als een herinnering aan het zwakke vlees, dat door de verlokking wordt aangetrokken, had de Heer Adam en Eva uit het donker naar voren geroepen. Twee naakte mensen die hun geslacht verborgen.’ (KM, p. 162-163).

Na een lang citaat uit de Bijbel nam Estvad de draad van zijn eigen verhaal weer op. Hij wees erop dat de gebroeders Van Eyck op de 26 taferelen van hun altaarstuk het echte innerlijk geloof hadden verbeeld. Het werk was een aanschouwelijke weergave van het middeleeuwse wereldbeeld met de hoop op een nieuw en beter leven na de dood. Volgens Estvad kon elke bezoeker zichzelf in de taferelen herkennen: niet alleen vorsten en geleerden, maar ook de eenvoudige man of vrouw die door het leven werden opgejaagd. Het veelluik verbeeldde de beloning in het hiernamaals die elk gemis en elk vorm van lijden op aarde compenseerde. Hier verdween elk onderscheid, men kwam er in aanraking met rechtvaardigheid en vergiffenis. Estvad beschreef de verschillende panelen, maar vermeldde niet dat het luik ‘De rechtvaardige rechters’ een kopie was. De diefstal in 1934 en de vele – mild uitgedrukt – ‘verhuizingen’ en ingrepen die het werk had ondergaan bleven onvermeld. Het veelluik

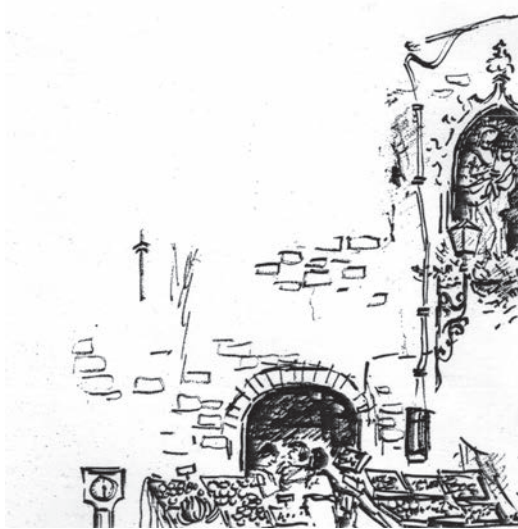
sprak de Franse revolutionairen aan en zij namen de centrale delen mee naar Parijs. Willem van Pruisen kocht enkele zijpanelen die in Berlijn in de Gemäldegalerie werden getoond, maar na de Eerste Wereldoorlog ging de Duitse regering ermee akkoord (Verdrag van Versailles, 1920) om de luiken die zich nog altijd in Berlijn bevonden terug te bezorgen aan België. In het begin van de Tweede Wereldoorlog kwam het werk weer in Duitse handen. Het belandde in verschillende etappes in de zoutmijn van Altaussee om na de oorlog aan Hitlers geplande Linzer Sammlung toegevoegd te worden. Door de nederlaag van het Derde Rijk viel dat plan in duigen en werd het *Het Lam Gods* opnieuw naar België gebracht. Het Franse en het Duitse verlangen om het werk van de Van Eycks aan eigen nationale collecties toe te voegen, wijst erop hoe uitzonderlijk de polyptiek was (en is) Of Estvad vertrouwd was met de geschiedenis van de vele tijdelijke bezitters van een aantal delen van het veelluik heb ik niet kunnen achterhalen, maar hij besteedde als schilder wel vrij veel aandacht aan een aantal details van het werk. Hij vermeldde wel de schenker, Judocus (Joos) Vijd(t) en zijn echtgenote Lysbette (Isabella) Borluut. (KM, p. 164).

Wat Estvad wel benadrukte, was de rol van de initiator (Hubert) en die van de schilder die het werk voltooide (Jan) ‘De ontstaansgeschiedenis van het veelluik was onduidelijk,’ schreef de Deense bezoeker. (KM, p. 166) Hij gebruikte de uitdrukking ‘volgens de overlevering’ om het verhaal te brengen, en toonde zich even voorzichtig als de Franse schilder en schrijver Eugène Fromentin, die het aandeel van de beide broeders in de voorwaardelijke wijs beschreef: ‘Si, comme tout porte à croire, Jean van Eyck est l’auteur du panneau central...’⁷ Nadat Hubert rond 1426 was overleden, zou Jan het veelluik alleen afgewerkt hebben. Er werd aangenomen dat het afgewerkte altaarstuk in 1432 aan de opdrachtgevers kon worden getoond. Kunsthistorisch en technisch onderzoek hebben aangetoond dat het ontstaansverhaal niet echt nauwkeurig kan worden gereconstrueerd.⁸ ‘Men weet zeer weinig over Hubert van Eyck,’ schreef Estvad en ‘de schildertechniek van de beide broers was zo uitgesproken identiek dat men de stijlverschillen alleen hypothetisch kan aantonen.’ (KM, p. 166).

Na het ontstaansverhaal besteedde de bezoeker aandacht aan de manier waarop het werk aan het publiek werd getoond. ‘De bezoekers waren stil, en als ze toch met elkaar spraken, gebeurde dat op fluisterton. [...] Met een loep konden ze de stipjes in het gras als bloemen herkennen, en meer zelfs. Zowel de stengel, als de kroonblaadjes konden worden onderscheiden: een witte veldbloem uit de vijftiende eeuw. En ook elke gouddraad in de kappen van de engelen was zichtbaar. Het was net het werk van een juwelier.’ (KM, p. 166).

Oud en nieuw

Gent was een moderne en een oude stad, en op een dag stond Estvad met een schetsboek voor de kapel van het begijnhof - in zijn tekst 'Béguinage' genoemd - en enkele uren later liet hij zich met wandelaars en anderen meezuigen naar een warenhuis, waar hij aan een toonbank van een middagmaal genoot. Hij was opgeslorpt 'in een gewriemel van mensen en luidruchtige radiomuziek.' Daarna wandelde hij langs oude pleinen en waterlopen, liep door stille straatjes,

Afb. 3. Muurkapel 'O.L. Vrouw met de Inktpot' aan het Groot Vleeshuis, volop in het marktgebeuren (L. Estvad, vermoedelijk begin jaren 1960)

voorbij katoenweverijen en andere fabrieken. Hij ontdekte dat Gent de op één na grootste zeehaven van België had. Op een avond bevond hij zich aan de Graslei, waar hij met bewondering naar de weerspiegeling van de oude huizen in de Leie keek. 'De lucht verandert van kleur, en de wolken worden geel zoals de ringmuren met kantelen van een verre, etherische stad. Op het water ligt een spinnenweb van gotisch sierwerk. Er wordt een venster in een van de oude huizen geopend, ik hoor gelach en jonge stemmen, en een plaat met jazzmuziek verbreekt de stilte van de avond. Een weinig daarna komen ze te voorschijn, de bende of de club. Eva gaat achteraan op Adams scooter zitten. Hij verdwijnt in een vervaarlijk tempo achter de hoek van het postkantoor. Het meisje gilt, hij is er in geslaagd om overeind te blijven. Daarna razen ze verder. Voorbij de Sint-Baafskathedraal.' (KM, p. 167) Met dat laatste beeld sloot

Estvad zijn herinneringen aan Gent af, een stad die toen – nog meer dan vandaag – een vlechtwerk van oud en nieuw was. De *golden sixties* hebben een grote weerslag gehad op de stadskernen.

Noten

- (1) Van de Maele, R.J. (2014), De Deense auteur Herman Bang op bezoek in het Groot Begijnhof van Gent'. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 43, nr. 5, p. 344-353.
- (2) Drachmann, H. (1921), *Skrifter II*, Kjøbenhavn & Kristiana, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, p. 201-296. Het relaas van zijn bezoek aan het begijnhof en de 'Groot-juffrouw' vindt men op p. 274-278. Voor zijn reisindrukken van Oostende en Brugge, zie: Van de Maele, R.J. (2010), Oostende-Brugge. Reisimpressies (1883) van de Deense schrijver en schilder Holger Drachmann. In: *Biekorf*, jg. 110, nr. 2, p. 186-195.
- (3) Estvad, L. (1962), *Katedraler og mineland*, Kjøbenhavn, Carit Andersens Forlag. Over zijn indrukken van Oostende en Brugge: Van de Maele, R.J. (2010), Het Minnewater en de maskers van Oostende. Reisimpressies (1962) van de Deense schilder en dichter Leo Estvad', in: *Biekorf*, jg.110, nr. 4, p. 458-466.
- (4) Jaspers, K. (1973), *Philosophie II. Existenzerhellung*, Berlin, Springer Verlag, p. 300.
- (5) Over de reisindrukken van Emma Kraft zie: Van de Maele, R.J. (2013), Brugge en Oostende: reisherinneringen van de Deense schrijfster Emma Kraft (1905) In: *Biekorf*, jg. 113, nr. 3, p. 329-337 en Idem (2014), Emma Kraft, een Deense schrijfster op bezoek in Gent. In: *Ghendtsche Tydinghen*, 2014, jg. 43, nr. 2, p. 78-87. Voor Longfellow zie: The belfry of Bruges. in: *The Poetical Works of Henry Wadsworth Longfellow*, London, Ward, Lock & Co, s.d., p. 56-58.
- (6) Wirenfeldt Asmussen, M., Kühn-Nielsen, P. (1983), Biografier. In: Nørregård-Nielsen, H.E. (1983) *Dansk kunst 2*, Kjøbenhavn, Gyldendals Bogklub, p. 68
- (7) Fromentin, F. (1898), *Les maîtres d'autrefois. Belgique – Hollande*, Paris, Librairie Plon, p. 423.
- (8) Ridderbos, B, van Veen, H. (red.) (1995) 'Om iets te weten van de oude meesters'. *De Vlaamse Primitieven – herontdekking, waardering en onderzoek*, Nijmegen/Heerlen, SUN/OU, passim.

EEN STROPKE VAN DE BRUGSCHE PUURTE

Gilbert Boerjan

(inleiding en tekstbewerking door Eddy Levis)

Eddy Levis, prezident van de Gentsche Sosseteit en stichtend lid van 'Variaties' vzw, de Koepelorganisatie voor Dialecten en Oraa Erfgoed in Vlaanderen, bezorgde ons een mooie tekst van Gilbert Boerjan. Om een en ander goed begrijpelijk te maken vulde hij die aan met een inleiding, een korte getuigenis over de auteur en een bibliografie.

Een getuigenis ter inleiding (E.L.)

Gilbert en ik kenden mekaar reeds lang. Ik had ook al een tentoonstelling van hem ingeleid en kende zijn betrokkenheid bij het volksleven van 'zijn' Brugse Poort en van Gent en zijn lidmaatschap van het bestuur van Marca, de Heemkundige Kring van Mariakerke, in het bijzonder. Na het overlijden van Gilbert Boerjan kreeg ik via zijn echtgenote een aantal onuitgegeven manuscripten in mijn bezit. Vooral de in het Gents dialect gestelde notities over de volkswijk Brugse Poort onder de titel 'Een stropke van de Brugsche Puurte' interesseerden mij uitermate. Na grondige lectuur besloot ik dan ook het hele verhaal wat op te poetsen, aan te vullen met interviews over en illustraties van de Brugsche Puurte, en alles in een uniform Gents dialect te herschrijven.

Gilbert was vooral bekend als verdienstelijk schilder, tekenaar en aquarellist. Zijn vele volkskundige publicaties getuigen hiervan. Hieronder een kort overzicht.

- *De vroegere Campagne of Broedershof*. In: Marca, 1979.
- *100 jaar herbergen te Mariakerke* (samen met Luc Fortie). Heemkundige Kring Marka, 1980.
- *Oude en verdwenen werkmanswoningen te Mariakerke* (samen met Luc Fortie). Mariakerke, Heemkundige Kring Marka, 1982.
- *Kapellekens te Mariakerke*. In: Marca, 1982.
- *Twintig jaar Heemkundige Kring Marka te Mariakerke* (samen met Luc Fortie, tekeningen van R. Ruys. Mariakerke, Heemkundige Kring Marka, 1984.

- *Het landschap te Mariakerke. Bourgoyen & Ossemeersen.* Mariakerke, Heemkundige Kring Marka, 1985.
- *Oude en verdwenen hofsteden van Mariakerke.* In: Marka, september 1986.
- *Toneellevens te Mariakerke.* In: Marka, 1986.
- *Het Kasteel van het Zandeken en de bouwheer Jules Fobe.* In: Marka, december 1986.
- *Zeventig jaar Anglo-Belgian Company-Dieselmotoren te Gent: Beknopte samenvatting van de ABC bedrijfsgeschiedenis uit de beginjaren.* In: Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur, 1987.
- *Het gemeentewapen van Mariakerke.* In: Marka, juli 1988,
- *Honderd Gentse Onze-Lieve-Vrouwe-Kapelletjes* (samen met Ludo Collin en Dirk Smet. Gent, Gent aan Maria, 1988.
- *Mariakerke en de textiel.* In: Marka. mei 1990.
- *Veertig jaar Davidsfonds Mariakerke* (samen met Luc Fortie en Denis Schoorens). In: Marka, december 1990.
- *De begraafplaatsen in de Gentse randgemeenten* (samen met Véronique Sennesael). In: Marka, december 1992.
- *Het kerkhof van Mariakerke anders bekeken.* In: Marka, april en december 1994.

Voorwoord (In 't schuun Vloms)

In 1860 wordt de stadstol afgeschaft. Vroeger was het niet interessant buiten de stadspoorten te wonen, aangezien men telkens tolgeld moest betalen om de stad in en uit te mogen. De poorten werden 's nachts ook gesloten zodat men er niet meer in of uit kon. Dat werd toen helemaal anders. Rooigem, de Brugse Poort, de Wondelgemse Meersen en de Muide werden nu ineens heel aantrekkelijke gebieden voor nijverheid en bewoning (E.L.).

Zo ontstond er buiten de Brugse Poort tussen de Rooigemlaan, de Brugsesteenweg en de Brugse Vaart een proletarische woonwijk met doorsnee rijhuizen en zo'n 80-tal beluiken, zoals het *Luizegevecht*, *de Kirremelkkoer*, *de Koer Portugal*, *'t Papieren Edeldom*, *'t Schief Rotse*, *de Ruuje Cité*, *de Konijnepijpe* en de fameuze *Koer 99*, het meest beruchte beluik van de wijk, oord van criminelen en tippelaarsters. Zelfs de politie en de rijkswacht gingen een blokje om aangezien alle zolders in mekaar liepen zodat verdachten zoeken er een hopeloze zaak was. Vroeger werd vaak laagdunkend gesproken over arbeiders.

derswijken aan de stadsrand, en de *Brugsche Puurte* was zeker zo'n zwaar geval.

De buurt had een bijzondere sociale samenstelling en woonstructuur. Het was eerder een verzameling van straatjes, koerkes en beluikjes. Met uitzondering van een paar grote handelsstraten was het een aaneenschakeling van eentonige rijen arbeidershuisjes. Blijkt dat die kleinschaligheid, dichte bewoning en bouwvorm, de nauwe sociale contacten in de hand werkte, zodat zij bijdroegen tot een levenswijze vol menselijke eenvoud, wars van vervreemding, flat-neuroses, communicatiestoornissen, etc., die onze hedendaagse maatschappij onpersoonlijker maken. Men had er meer begrip voor mekaar, kende genoeg iedereen uit de straat of ver daarbuiten omdat men dichter op mekaar leefde. In die buurt was kinderopvang nauwelijks een probleem, psychiaters konden met hen hun brood niet verdienen want alle zieleleed werd door de vrouwen, leunend op hun voagbustol, uitgepraat. Mannen hadden meer tijd voor mekaar. De duivenvluchten en *'t koartse-leggen* waren een zeer belangrijk tijdverdrijf, bij gebrek aan televisie. Zij hadden meer belangstelling voor mekaar en de mening van de buurman (G.B.).

Nen echte Gentschen volkswijk

'k Goa, gelijk of da't moe zijn, beginne mee mij te verexcuzere. Al d' overienkomste mee nog levende of duuje meinsche, en nog bestoande of veurbije situwoases, zijn puur toeval, en nie bedoeld veur mee te lache. Mijn vertelselkes zijn gêne roman of 't zoe ter êene van vijf kluite moete zijn. 't Es zuu moar een soameroapsol, zonder pretense, nie uit de goeien èwen tijd, want zuu goed wast dienen èwen tijd neu uuk nie, moar vergeleke mee vandoage es't natuurlijk were wat anders.

In ieder geval, de Brugsche Puurte hoa zijne noame nie gestole. Ter stond inderdoad een stadspuurte, à peu pree thalvet de Noordstroate, en oan z' in 1979-80 doar die dikk' afvoerbuisen in de grond gestoken hê, est er doar genoeg gevloekt veur die fondoases doarvan wig te krijge. De reste van de wijk was geweun een verzoamelijnge van citeetses, koerkes, geweune, en ênigte brîeëre stroate. Ge moet z' eu geweune veurstelle gelijk op nen ottoluze zondag vandoage: meinsche te voete, op euldere vélo, nen triporteur, moar uuk vervoer mee steekkerre, pîrdekerre van ne groensolboer, ne melkboer, ne kool- of nen biermarchand... Gêne stank van nafte, soms wel ne rukende pîrdestront, moar den diene wierd opgeschept, en was goe veur hergebruik in de lochtjink.

Rustige stroate woaren da toens, mee èwe meinschen aan eulder deurke, hier en doar een paar vrêwe die stonden te commeeren en binst hulder plankier voagdege. Ja, dat er hier of doar ne kier een woordeke viel... 't es stille woar da't nie en woait, zegge ze, en de katte zat doar uuk al ne kier in d' harloge!

50 joar leen, oas Camilla getrèwd es – ze was toens al 75 joar! – was ze mee heure vent op vwajoage geweest noar de zie. Ze kost er nie van over en ze verteldege der aan iederîen over diet er nog nuunt geweest was: “*Al da woater!...*” zei ze.

Hoan ze nie zuu hard moete wirken, en hoan ze nie zuu weinig verdiend, ze zoen verdeekelijnges nog in hulderen toestand gelukkig geweest zijn. Moar in dienen tijd woaren der wrîe weinig veurzienijnges. Ter was gîen kindergeld, en ter woare pertank wrîe veel gruut huishêwes, den dop stelde nie vele veure, ter was regelmoatig wirkluusheid, en een stoakijnges was een regelrechte rampe.

En toch,... Toch woare ze nie ongelukkig, de meinsche. Ze trokken huldere plan en name de goeie en de slechte doage al deurîen. De manne schuifoldegen een liedsen op hulder wirk, en de vrêwe zongen een liedsen an de waskuipe of de strijkplanke. De kleine gaste speeldegen op stroate en hoepoldegen mee een èw vélowiel, speeldegen mee den top of mee kapotgeschote moarbols. Ze zagen der wel nie zuu proper uit of de gaste van vandoage, ze woare zuu goe nie geklîed moar ze wierde van jonksaf hard gemoakt tege 't echt leve, loaters, in de natte contenu's of in de kèw' ateljees.

Da, wa da neu bovekomt, zijn de jeugdherinnerijnges van een manneke, geboren in 1926, en die tot in tfortig vele zien gebeuren hee rondom hem, thuis, in de stroate en de gebuurte. Hij hee alles bewust bekeken, en 't es allemoal in zijne kop blijven hange. Zijn herinnerijnges goan tot aan 't uitbreke van den Twieden Oorlog, en doar achter was't all'moal anders... De Brugsche Puurte zoe opgeslokt worden deur den tornado van de welvoartmoatschappij. Zij, die vroeger epidemies van tyfus, cholera, Spoansche griep en ander vuile ziektes overleefd hoan, zoen neu de microbe van den otto, den televieze, 't egoïsme, den huugmoed en ander welvoartsiektes moeten ondergoan.

En toen ik werd geboren

*Mijn vader was welgezind
Hij riep: mijn uitverkoren
Mijn aangebede kind*

*En seffens ging hij huren
Ne koetsier en een peerd
En doarbij een voiture
En da was de moeite weerd.*

(Gents volksliedje)

In de Gîetestroate weundeg' er een koppel, de man wirkteg' in een gieterije en zijn vrêwe strijktég' hendes veur nen ateljee in 't stad. Apropoo, weete gij woarveure da een manshende in dienen tijd van veure een kortere sleppen hoa dan van achter? Awel, van veure moest er moar îen sossietsen in, moar van achter twie hespe!

Die vrêwe verwachtége ne kleine veur in de luup van de zomer. In dienen tijd moaktege ze doar allemoal zuu gîen spel van, oast er iemand moest kuupe. D' achterwoarsterigge was al verwittigd en den docteur koste nog altijd op 't loaste knipke goan hoale, oast er iets schîef zat. Alhoewel, den docteur hoat doar zijn eige mîenijngen over: "Woar dat de voader gepasseerd was, zoe de kleine uuk wel zijn plan trekke".

Wa da mij altijd goe bijgebleven es, da woaren al die îemers en bassijns mee woarm woater die noar bove moeste. Ik hoa altijd schrik dan ze diene kleine gijngge versmuure! Moar hier woaren der gîen probleme, een ure achter dat de miezeere begost was, lagt de kleine strop al neefest zijn ma in 't bedde en oasemdege zijnen îeste Brugsche Puurte lucht in.

In dienen tijd woare de moeders nogal goe besteld mee kindereete, zuudat diene kleine d' îeste weken guul zekers gîenen honger gijngd ên, en in 't geval dat hij te vele zoe blette, wast er nog altijd de *mammelokke*, een voddeke mee een kroetse bruid, gedopt in wa melk of wa suikerwoater.

Oas de voader mee de kleine allîene zat, kost het wel ne kier gebeure dat hij de *mammelokke* ne kier in den tsenuiver doptege, en tege d' îeste tande wast er een aftreksel van holhuizekes. 't Es gîen wonder da wij zuu schuwwe gaste woare: ons zeeneroase es verdeeken opgekwiêkt mee drank en drugs...

Beneen was't in de keuken al volop kîrmesse. Filomène, d'achtertwoarsterigge die bove gedoan hoa, moest neu zorge dan de manne van uldere schrik bekwame, en de flassche tsenuiver dee royaal de ronde. Aangezien da't nog moar thalvend de morgé was, koste ze nog schuune de kleine goan aangeve.

De delegeasje was rap thuupegesteld: *Tchiele, de voader, Manse de Mutse, 't meetse, Tseef Katrol, 't peetse, Tuur d' Îrbeeze*, de groensolboer en oorlogsinvalied van beroep, en den duivemelker woare de getuige.

Ongelukkiglijk was de wig van de Brugsche Puurte noar 't stadhuis zuu lank, en zijn der onder de boane zuuveel kapellekes, dat de delegease nog zuust vijf menuutses over hoa veur op 't stadhuis t' arriveere. Aan ne vent mee wrie veel madoaldes op zijnen buik, vroege ze woar dan ze moeste zijn veur ne kleinen aan te geve. Moar wa groaide gij? 't Kiechèt was al toe, en Tchiele begost er op te bonke. Achter zuu een half menuutse gijngd da kroam open, en den employé vloog bijkant nen halve meter achteruit van Tchiele zijnen alcoloa-sem! "*Ge keun zien dadde te noaste kier wa vroeger komt*" zeit hij, "*es da neu nog een uure veur t' arriveere?! Wannîer es diene kleine gebore?*" Tchiele keek noar Manse, en scharteg' in zijn hoar. "*Awel, rond de zesste, moar we kosteme wij noar hier nie kome, Tuur d' Îrbeeze zijn commîrse gijng veure.*" - "*'t Es goe, hoe moe'k diene kleinen inschrijve? Geef mij twee veurnoames en euwen achternoame...*" - "*Mieljaarde!*" zeit Tchiele, "*da weeteme wij nie!*" Den employé zijn uures viele bijkant van zijne kop, want hij wist nie wat dat hij huurdege. - "*Godverdomme!*" zeit hij, "*kom ier ne kier were, en toens wa vroeger!*" En hij kloptege zijn kroam toe. Ze stonden der allemoal verbêwe-reerd bij te kijke, en ze woare serieus uldere kluts kwijt. Manse was d' îeste die were bij heure positieve kwam: "*Ik wete hoe dat hij moe hîete,*" zeit ze: "*Birke!*"

Tseef Katrol, die ne kloeken dokwirker was, paktege de stier bij d' huures. Hij donderdege mee zijn twee vuisten op 't kiechèt en debiteerdege doarbij nen end mee schietgebedekes veur ne poater zijn kijsses te doen afzakke. Den employé smeeet zijn kiechèt ope en was op 't punt veur uit zijn vel te sprijnge moar beet zijn tong' af bij 't zien van Tseef zijn fenijnige smoel die op onwe-re stond. "*Luistert*", sistege Tseef tussche zijn tanden, "*ge schrijft diene klei-nen hier sebiet in, of 'k trek eu deur eu sluize!*" De vent schartege rap ne for-mulier uit den hup. - "*Allee,*" zeit hij "*ge zij gulder uuk nog gîen oardego-ars, geeft dienen trêwboek moar langst hier, moar ge goat mij wel moete zegge hoe dat dien kleine moe hîete...*" - "*Birke!*" zeit Manse, "*gelijk onze keunink, en Tseef, gelijk zijn peetse.*"

De klirk nam zijne pennestok en schreef plechtig 'ALBERT-JOZEF, geboren te Gent, op 1 augustus 1926'.

"*Veuruit*" zeit hij, "*tîekent hier neu allemoal achter da kruiske.*" En mee ne

firme zwier zettege Tchiele zijne noame, en de twie andere een schuun kruiske. “Allee,” zei Tchiele, “we goan ne kier goe mossols mee friete goan eten in de Donkerstege, en doarachter goam’ op ons lappe. ‘Ah, ’t en es alle doage gien kîrmesse!”

’t Rezultoat was dan z’ all’ moal een stuk in de nacht, oarme-in-oarme noar huis schoaverdijndegen. En Tchiele?... Die sliep beneen in zijne zetel, achter dat hij vier of vijf kîers geprobeerd hoa veur den trap op te kruise.

Nen duup

De zoaterdag doarop moest de kleine geduupt worde. Binst de weke was Manse al op heuren dril geweest. De paster, die heur goe kendege, hoa heur

Tekening Gill Van Geert (verz. E. Levis)

ne firmen dreupol uitgeschonke, en een beetse de situwoase van 't jonk kop-pol uitg'urkt. Tsachternoens zond hij zijn meisse Julie mee een goeie flassche èwe wijn noar de jonge moeder thupe mee de complemente, dat hij in de luup van de weke wel ne kier zoe binnesprijnge.

Binst da Manse toch op heure gank was, stak z' heur huufd ne kier binne bij Clémentine, de stoelkeszetsterfge dien z'op de Brugsche Puurte 'de pak sakrije' hietege, deur heur postuur. Clémentine hoa uuk ne spekkewinkol woar da' ze alle soorte knabbols verkocht: babbeluute, muiletrekkers, lekketsoeze, mammeloeze, spinderkes, rijkuurde, lintses, tsoepkes, kîrremelle, kjssebande, zuurkes, tsiezekespapier en nog veel mier.

Ze kocht een vierendiel tsoepkes, veur Clémentine een beets de mèwe te voage. Van doar trok ze noar 'de sos', den onderpaster, die zoe duupe en mee wie dat de famielde uuk goe moest stoan. 'De sos' was aan zijnen bijnoame geroakt deur zijn sympathieë veur de socialisten van de wijk, die buite veur nen duup, nen trèw of een begroavijng gène voet in de kirke zettege. Doarbij wast hij uuk goe gezien veur zijn huufflakke, moar dat es een ander histore...

De zoaterdag van den duup moest Tchiele tot tsoens wirke, moar Clotilde hoa gezeid: "*Nie in tije thuis en es gène frit!*" Moar gène nuud, hij was hoastig veur zijne kleine te dupe, en thalverien zat hij al aan toafol. De zoaterdagnoene was't altijd zijnen tik. Clothilde kooktege toens de soepe veur de zondag, en tsoens ate ze den boelie op, goe volgesmîrd mee mostoard van Tierenteyn en gebakke petoaters doarbij.

Tchiele zat nog in zijne zetel, oas meetsen en peetse binneviele. "Awel," zeie ze, "*wa goat er hier van kome?*" – "*Een menuutse,*" zeie hij, "*'k Goa rap mijn bakhuis een beetse goan wassen en mij proper uitbustele want 'k goa mijn koeferkliers aandoen.*" Achter vijf minute huurdege ze bove roepen en tiere... Tchiele hoa geprobeerd veur zijne 'voadermurdenîrre' aan te doen, dat es ne wrieë stijve col mee vleurinkskes, moar 't was al leen van zijnen trèw, en zijne kop en zijne nekke woaren al te mets een tsietse gezwolle. Hij hoa al twee colknoppe noar den duvol gewronge, tege da zijn vrêwe mee 't derde zijne col toekreeg. Hij schoot in honderd hoaste den trap af en riep: "*Kom, we zijme wig!*"

Filomène, d'achterwoarsterigge hoa de kleinen aangepoaterneerd en wiegdeg' hem in zijnen duupsjaal, een îfstuk, woarin da Tchiele uuk nog geduupt geweest was. Manse, 't meetse, hoa heure noame all' îeren aangedoan, en was gekruund mee een mutse mee pîrolkes. Z' hoa heure zondagsche zwarte pal-

too aan mee aan heuren oarme een grute saccoche vol mee pakskes kientses-suiker.

Peetse Tseef, die in de fanfare van Sint-Cecilia de vlegge droadege – op de Brugsche Puurte zeije ze doar *‘de fanfare van de Grijze Zusters’* tege – hoa zijn meziekcostuumen aan, en trok neu lochtelijk op ne garde civiek.

’t Was nog volop zomerwere, en de commereen uit de wijk stonden allemoal kerjeus aan ulder deure veur de processe goa te sloan. Zuu huuvîrdig of een poreie, staptege Tchiele buite, mee achter zijn gat Filomène mee de kleine, ’t meetsen en peetse. Tseef, die al dust hoa, wildege aan ’t îeste cafeetse al afdroaie. Hij stond al mee de klink’ in zijn hand, moar ’t vrèwvolk was nie te poaie: *“Îest dupe!”* zeie ze. Oan z’ aan ’t puurtoal van de kîrke kwame, was Tchiele gîen beetsen op zijn gemak. *“Verdeeke,”* zeit hij, *“oazeme moar nie luiop moete leze, ’t es al zuu lange leen, en ’k ben der nuunt gîene stravven in geweest.”*

In de kirke zat *‘de sos’* al mee twie creools te wachte. Op ’t doksoal was de koster zijn liedses veur de zondag aan’t repetere, en een zacht meziekseke dweildege deur de kirke. De zonne ziftege deur de vitroos, en al d’ heilige keke van op uldere pjeedestal noar die schuwwe bende, diet doar binnestuik-tege. Den heilige Sint-Jan Baptist stond mee zijn oarmes noar omhuuge, gelijk of dat hij wildege zegge: *“Awel, awel, wie da ’mme doar zie, sie!...”*

Achter vijf menute hoa Tchiele al ne kier of twieë stillekes g’ hoest, moar *‘de sos’*, die wel wist dan ze doar woare, geboardeg’ hem van dokske, en zei in zijn eige: *“veur ne kier dan ze noar de kirke kome, keune ze neu wel een beetse langer blijve”*. Oas’t zuu apepree serjeus op uldere zemols begost te wirke, kwamt den onderpaster en zijn suite bij ulder. *“Allee,”* zeie *‘de sos’*, *“We goan der ne kier ne serjeuze Katholieke mens van moake.”*

De kleine, die hem tot neu toe redelijk stille g’ hêwen hoa, begost wa nat te worde, en liet hem neu îest stillekes huure. Moar bij den îeste klets woater over zijn bolle begost hij te blête, zudat de koster zijnen orgol nie mier huurdege. *“Ja,”* zeie *‘de sos’*, *“t zal loaters ne goeie zijn veur in de kîrke te zijnge!”* *“Ge moet er nie te veel zijt opdoen.”* zeie Manse *“Hij es van bij de geboorte al goe genoeg gezijte. Guul de famield’ hee’t er van.”*

Oas’t all’moal achter de rugge was, zeie Tchiele tege *‘de sos’* en de koster: *“Allee, we zijn in ’t cafeetsen hier rechtover. Ge keun nen dreupol of een pinte kome pakke op de kleine zijn gezondheid.”*

“’t Es nie gerefezeerd” zeie ze, “we komen af!” Van zuu gèwe of da Farielde, de caféboazinne uit ’t Sterreke ze zag buitekomen uit de kirke, zettege ze de deure woagewijd open, en stak ne kluit in den orgol. Ze kosten all’ moal nie rap genoeg over ’t stroate zijn, en ze lieten ulder duu van den dust op ne stoel valle. Ter zaten al ienigte schuimers te wachten om mee te drinke, die woare geweune veur mee ’t vispoan uit te goan. En oas Tchiele zijnen toernee général gaf, dronke ze rap hulder klutskes uit, en schoven ulder voete mee onder toafol, binst da Filomène en Farielde noar de keuke trokke veur de kleine ne vesschen doek aan te doen.

In de café wast er al volop plezier. Ênigste gebure woaren uuk afgezakt, en ’t was ter rap bal-poep-en-laire. Charel Plastron, de caféboas, die binst de weke leurdege mee hendes en plastrons, begost er van te zwîete, want ze dronke de pinten en de dreupols veel te rap uit... *“Filomène,”* zei Tchiele, *“doet diene kleine moar noar huis, en kier zîere were, want ge zult er hier straks uuk îenigte ne vesschen doek meugen aandoen.”*

Tege ten tiene hoan z’ al een kafeetsen of achte gedoan. Filomène was achter gebleve in ’t vierde. Manse was tot in ’t zesde meegeroakt... Tseef was op stroat in ruze geslege mee ne wijkagent, die hem properkes noar huis gesleëpt hoa, en hem doar bij zijn Justine onder de deure geschoven hoa. Tchiele zat mee nog ienigte gebure sossietsesproat te vertelle in ’t ênigste cafeetse da nog ope was. Dadd’ hoa ne slechte noame, en da, zuust omdat ’t mens heure vent der vanonder was, en dan der nog twie plezante prezantoabele dochters woare, dien den boel aan’t droaien hielde.

Afijn, ’t begost al een beetse kloarte in de locht te komen, oas Tchiele noar zijn kot trok. Oast hij den bakker passeerdege peisdeg’ hij *“’t Es de moment”*, en hij kocht ne grute zak boterkoeke veur hem en zijn Clotilde.

(’t vervolgt)

BRUNO RENÉ DE CRAMER – IK VERTEL HET JULLIE LIEVER ZELF...

Albert De Graeve

Ik werd geboren in Aalter op het eind van 1876, de 27ste december, juist op tijd...

Ik kreeg de naam Bruno René. Doch ik hield er aan door het leven te gaan als René. Mijn vader was een “menuisier - ébéniste”. Ik werd gedoopt en daardoor werd ik lid van de Katholieke Kerk en deze filosofische richting bepaalde mijn verdere leven.

Na het lager onderwijs mocht ik naar het humaniora doch daarvoor verkaste ik naar Gent waar ik student werd aan het Sint-Amandusinstituut. Ik bleef er tot de poësis en toen liep ik het hoekje om, om te starten aan het kunstopleidingscentrum aan het Sint-Lucasinstituut.

In 1900 verhuisden mijn ouders naar Gent. Ik heb er een huis gebouwd aan de nog jonge Sin.-Lievenslaan nr 40 (nu 136) naar plannen van mijn vriend architect Valentin Vaerwyck.

De tijd werd geleefd en de creativiteit in mij deed mij vergeten dat ons verblijf op deze aarde eindig is, toen ik plots vaststelde dat ik er al 44 was en nog geen vrouw had. In juni 1920 huwde ik met Helena Seys en er

moest niet veel getreuzeld worden. Al het jaar nadien werd onze Paul geboren en vier jaar later onze Karel.

Ik heb veel gewerkt, her en der, binnen en buiten. Doch mijn gezondheid had ik op zeker moment niet meer mee. Een grote opdracht voor de basiliek van Lisieux liet ik aan mij voorbij gaan en ik beperkte mij tot de crypte nl. mozaïeken in het koor en aan de achterzijde van de crypte. Ik was terecht fier dat

ik deze opdracht nog zo lumineus kon afwerken. Op 22 november 1951 verliet ik deze wereld.

Doch vergeten we nog even dat ik overleed want ik ga nog wat vertellen wat ik zoal gedaan heb tijdens mijn mooie leven.

Zoals ik al zei kreeg ik de mooie kans om student te worden aan de katholieke academie Sint- Lucas te Gent. Ik leerde er allerlei kunsttechnieken als tekenen, schilderen, boetseren, beeldhouwen, koperbewerking. Ik studeerde er ook de theoretische kunstgeschiedenis zodat de diverse stijlen van de Louis' geen probleem voor mij waren. Al die technieken maakten dat ik me goed in mijn vel voelde in een periode dat een 'artiest' heel veel kon en mocht.

Onze academie, die nog maar pas was opgericht door Jean-Baptiste Bethune, moest vakbekwame ambachtslieden en kunstenaars afleveren. Trouw aan de christelijke neo-middeleeuwse kunstvisie van de stichter, geïnspireerd door wat Pugin had voorgedaan. Gent werd de bakermat van waaruit men een nationaal net van katholieke kunstscholen wilde tot stand brengen. De inspiratiebron was de neogotische beweging, met aandacht voor de grootse synthese van de westerse christelijke cultuur, waarin alle kunsten en ambachten dienden te worden geïntegreerd.

De Broeders die het Sint-Lucasinstituut runden ontwikkelden een eigen pedagogiek, afgestemd op het opleiden van ambachtslui en beoefenaars van de nijverheidskunst, twee beroepscategorieën waar grote nood aan was tijdens de eerste jaren van de zich ontwikkelende industriële maatschappij.

Behalve een 'stijl' betekende de neogotische beweging ook een visie op mens, kunst en ambacht en gaf ze ook de aanzet tot latere moderne kunststromingen.

Ik genoot ook van de creaties van de Prerafaëlieten (in het Engels bekend als de "Pre-Raphaelite Brotherhood"), een 19de-eeuws genootschap van kunstenaars, voornamelijk schilders, dat werd opgericht in 1848. De Prerafaëlieten noemden zich zo, omdat ze de schilder Raphaël overgewaardeerd vonden en terug wilden naar de schilderkunst van voor zijn tijd. Ze legden de basis voor de Jugendstil.

Het Prerafaëllisme sluit aan bij de renaissance en neorenaissance. De schilderijen zijn romantisch van aard en leunen aan tegen de populaire Arts-and-Craftsbeweging. De doeken hebben vaak een schijn van piëtisme. De schilders waren academisch opgeleid. In deze omgeving kreeg ik mijn opleiding. Ik frequenteerde mijn collegae in de kunstwereld: een immense artistieke reeks van Vaerwijck, Coomans en Cloquet, inspiratie bij oudere tijdgenoten als Charles R. Mackintosh en William Morris. Beeldhouwers als Alois De Beule, Domien Ingels, Geo Verbanck, Oscar Sinia,... wat een bont gezelschap!

Daar waren ook nog Prosper Cornelis en Frans Coppejans. Boeiende tijd. Vanuit de Arts-and-Craftsbeweging wijs ik op nog bestaande relictten: mijn kleine drukkerij en sierletters, mijn grote houten werkbank met bankschroef, tafeldecoraties, plooitafels, beschilderde klapbank... Het werken met hout heb ik zeker van mijn vader geërfd.

Voor den brode, een artiest heeft ook soms honger, gaf ik een tijdje onderricht in de Technische School voor Meisjes in de Tweebruggenstraat te Gent. In 1908 werd ik tekenmeester aan de Rijksuniversiteit te Gent tot in 1941. Ik was professor in de sierkunsten aan mijn verknocht Hoger Instituut Sint-Lucas te Gent van 1920 tot 1930.

Toen ik in 1951 overleed werd een toespraak gehouden in Sint-Lucas met de volgende aanhef:

“Een tiental jaren jonger dan zijn kollega, de heer Bernard de Tracy, maar evenals hij verdienstelijke leerling van Eerwaarde Broeder Matthias, zaliger gedachtenis, was de heer René De Cramer, schilder, illustrator, decorateur en leraar, op zijn beurt één der glories van het Hoger Sint-Lucasinstituut. Bij het starten, ca. 1900, zit hij in de lichtkring van sommige sterren die in het gulden tijdperk van de neogotiek met bijzondere glans schitterden: Coppejans, Rooms, Ladon, Bressers, De Beule, Ganton, Prosper Cornelis, enz. om enkel van de doden te gewagen. Maar hij onderscheidde zich in het bent door meer durf, een tendens naar meer realisme; zijn groep op afstand houdend stuurde hij aan op meer volledige beaming van de vooruitstrevende artistieke stromingen van zijn tijd op gebied van toegepaste kunsten.” (De tekst is niet aangepast aan het huidige Nederlands. Artikel uit “SCHETS” Nr. 3, 5de jaargang, Academisch jaar 1951-52 van het Hoger Instituut Sint-Lucas te Gent)

Ik voelde mij wat fier dat zoiets post mortem werd gezegd. Maar laat ons nu even kijken wat van mijn creatieve geest is overgebleven

Sommige werken dienden als illustratie in het “Souvenir Commémoratif du Tricentenaire de la Chef-Confrérie et Chevalière de Saint-Michel, 1613-1913”, en men zegt ervan dat zij naast de beste Prerafaëlieten komen te staan, “zowel door de machtige tekening als door de rijke verbeelding, gevoed als deze laatste was door een uitzonderlijke algemene en aangepaste cultuur”.

Decoraties van kerken en kapellen: hierna een paar:

- de kerk van Huysse in 1906, de kapel van het Heilig Bloed te Brugge in 1907, de kapel van de Presentatie van Ledeberg, Kapel Psychiatrisch Ziekenhuis te Brugge,...
- de abdijkerk van Clervaux (Luxemburg) in 1924. (alle decoraties vernietigd in 1940 door de Duitse bezetting die in de abdijkerk een Hitler Jugend

Lager had gemaakt.)

- de crypte van de basiliek van de Heilige Theresia van en te Lisieux in 1926. Ik heb ook drieluiken en retabels gemaakt, oorlogsgedenktekens, glasramen,...

Boekillustraties: “Gand Monumental et Historique”, Victor Fris, 1923, “Wimpels en Vlaggen, Aandenken van “Oud-Vlaendren”, 1913, het Missaal van Loppem,...

Beroemde kanten, door de kantschool van Zele aangeboden aan de vorstinnen Elizabeth en Astrid, werden door mij ontworpen. Een recente tentoonstelling loopt (liep) in Zele tot eind december 2011.

Een heel fijne tijd was de samenwerking met architect Vaerwyck. Voor de wereldtentoonstelling tekende hij het stadje “Oud-Vlaendren”. Ik werd aangezocht om alle decoraties te doen en dat resulteerde nadien in het boek ‘Vlaggen en Wimpels’ waarin al mijn uitgewerkte ontwerpen werden verzameld. Maar nog meer aandacht kreeg mijn affiche van de WT1913.

Waarvoor anderen op het Veerleplein werden gekookt, daarvoor werd ik betaald. Tijdens de 1ste WO verstopten de mensen hun zilver- en goudstukjes, ook ander metaalgeld kwam niet meer in omloop omdat de bezetter het gebruikte om kanonnenspijs van te maken. Gent, zoals meer dan 600 andere gemeenten, besloot zelf geld uit te geven als noodgeld. Kartonnen muntjes heb ik ontworpen. Dat moest toch niet lang meegaan. Vier jaar.

Ik schilderde ook kruiswegen o.a. voor de O.-L.-V.-Sint-Pieterskerk-Gent en de Sint-Pauluskerk-Gent. Ook in het Sint -Bavo-instituut voor meisjes aan de Reep liet ik een kruisweg achter.

Ik kwam ook bij het chique volk en decoreerde o.a. de kapel van het kasteel te Sint-Denijs-Westrem van ridder de Gellinck, nu Neuro-Psychiatrische instelling Sint-Camillus. De leeuwen in de galmgaten van het Belfort te Gent passeerden ook mijn vingers.

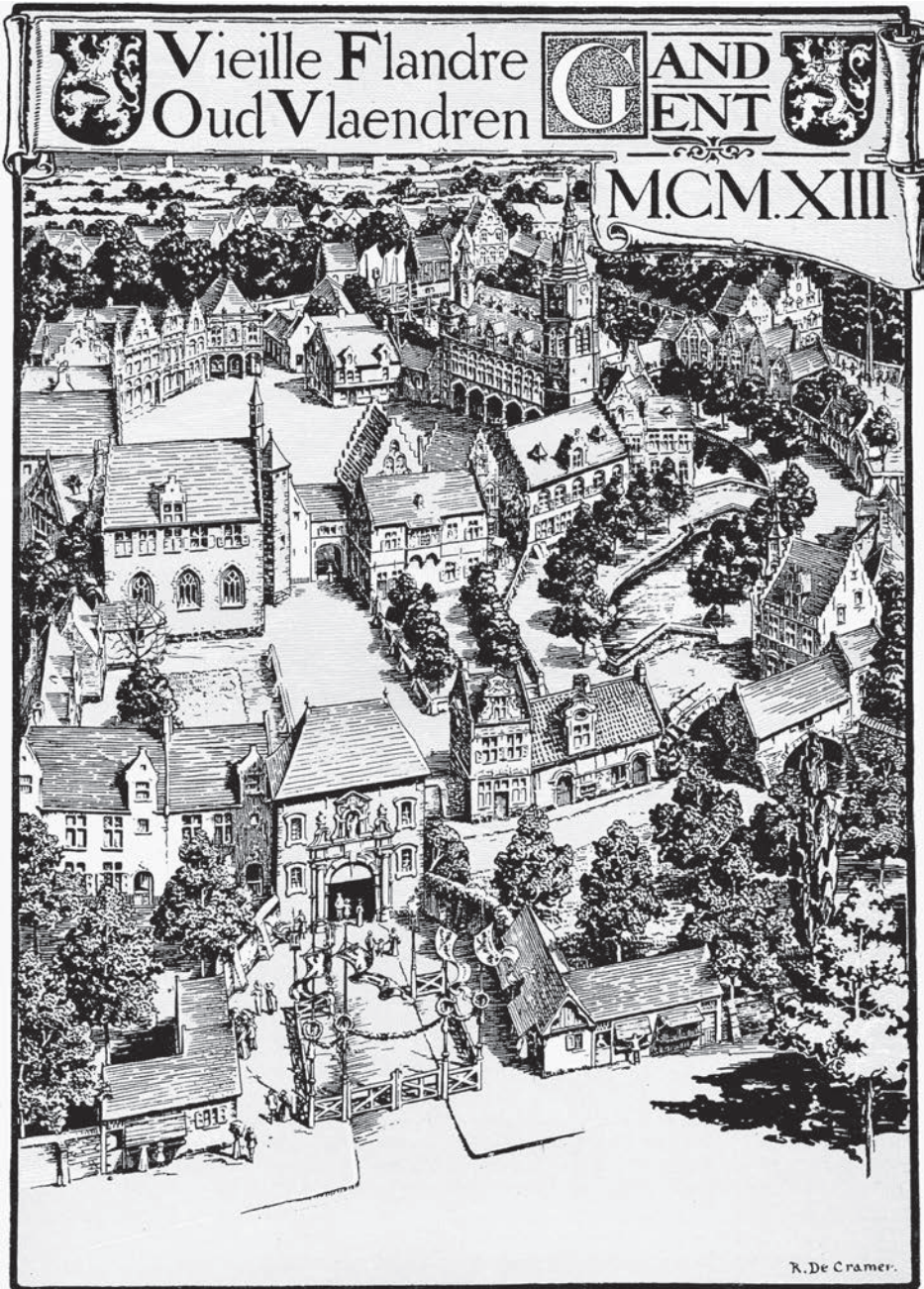
Ik was deken van het Sint-Lucasgilde en actief in het kruisbooggilde van Sint-Joris.

Ik hoop dat u een beeld hebt van mijn bezigheden. Ja, ik weet het, ik ben al enkele decennia gestorven maar het doet deugd in de kunst verder te leven.

Heel genegen, René De Cramer

Bronnen:

archieff De Cramer Karel, mevr. Ghislaine Eeckhout en ADG;
archieff Sint-Lucas
de heer François De Geest – Kantcentrum Zele

Afbeelding in "Oud Vlaenderen - Vlaggen en Wimpels 1913".

LISBETH AERENS-VERWEST

Daniël Van Ryssel

Elise Barbe Verwest is geboren te Gent in 1885 op de Bijlokevest 21. Ze was de dochter van schilder Jean Hippoliet en broer van kunstschilder Jules Benoit Verwest. De familie Verwest, afkomstig uit Goes (NL) vestigde zich met Jacobus in 1805 te Gent (in 1834 spoorloos verdwenen en nooit teruggevonden) en heeft gedurende twee eeuwen met iedere generatie verscheidene schilders en kunstschilders opgeleverd.

Lisbeth, naaister, huwde in 1910 met kunstschilder Robert Aerens (1883-1969). Volgens tijdgenoten en mensen die hem persoonlijk hebben gekend was Robert een gevoelig, buitengewoon hoffelijk en bescheiden man. Moeder Aerens was met het huwelijk van haar zoon blijkbaar niet zo ingenomen, in ieder geval maakte ze opmerkingen over de bescheiden afkomst van Lisbeth en het feit dat zowel Lisbeth als haar broer Jules socialisten waren. Dat heeft het huwelijk niet belemmerd. Robert Aerens was goed bevriend met Frits Van den Berghe met wie hij zich in 1902 te Sint-Martens-Latem ging vestigen. Hij had er contacten met de Tweede Latemse Groep. Het expressionisme heeft hem echter nooit bekoord. Zijn werk vertoont geen schokkende evolutie en hij is zijn hele leven intimistisch impressionistisch blijven schilderen. Misschien daarom dat hij zoveel interieurs heeft geschilderd. In 1912 vestigde hij zich te Afsnee. Tijdens W.O. I verbleef hij vier jaar in de drassige loopgrachten van het IJzerfront. Hij was van 1924 tot 1943 leraar aan de Gentse Academie. Vijf jaar na het overlijden van zijn echtgenote Lisbeth Verwest, huwde hij met Hortense Lawase. In 1967- 1968 opende Galerij Vyncke-Van Eyck het seizoen met een retrospectieve tentoonstelling van het werk van Robert Aerens.

Elise Barbe Verwest, naaister ven beroep, moet een mooie (zie portret; Johan Daisne noemt haar de mooiste van alle tantes die hij in zijn jeugd heeft gehad), welopgevoede, kunstzinnige en veelzijdige jonge vrouw zijn geweest. Ze ontwierp en naaide zelf haar jurken, ze schetste, ze aquarelleerde, ze boetseerde, ze las Maeterlinck, Alfred de Musset en

tal van andere dichters, ze schreef gedichten. Bovendien was ze, net als haar broer Jules, lid van "Reiner Leven" en verder ook nog van de Socialistische Vrouwenbond en was ze actief als toneelspeelster in de Multatulikring.

Ze was ook lid van De Flinken, een groep intellectuele feministen waarvan Cécile Dangotte (van de bekende interieurzaak in de Brabantdam), de echtgenote van de Frans-Belgische dichter Raymond Limbosch, de voorzitter was. Van die groep maakten o.a. ook deel uit: Augusta De Taeye (echtgenote van Michel Thiery en moeder van Johan Daisne), Mabel Elwes (kunstschilderes ; echtgenote van Georges Sarton), Alice Van Damme (echtgenote van Gerard Ceunis) en nog een vijftiental anderen. Sommigen waren ook aangesloten bij de Socialistische Vrijdenkersbond. Educatie was de sleutel. Verder geraken in het leven een stimulans. Hoger onderwijs voor meisjes een doel. Ze bezochten o.a. ook de tentoonstellingen en voordrachten in Ons Huis en de Cercle Artistique et Littéraire.

In zijn roman Lago Maggiore wijdt Johan Daisne, die via zijn ouders nagenoeg alle Gentse wetenschappers en kunstenaars van die tijd persoonlijk kende en hen allemaal oom en tante noemde, niet minder dan zeven bladzijden (p.40-46) aan Lisbeth Verwest, of Tantelle, zoals hij haar als kind noemde. Mooie, warme en verheerlijkende bladzijden, voor een vrouw waar hij als kind met bewondering naar opkeek.

Haar gedichten, Poèmes en Prose, Gent, L. Van Melle & Fils, s.d. (vermoedelijk 1922), werden postuum uitgegeven. Om ze zelf uit te geven, daar was ze veel te onzeker en te bescheiden voor. De uitgave kwam er door bemiddeling van Gustave Delacroix (Gent 1887 — Brussel 1949). Een rare Pipo. Een aristocratische bohemien, een dichter, uitgever noemde hij zichzelf, steeds een gat in de zak maar met een mooie pochet op de borst... en hij was goed bevriend met Robert Aereus, de familie Lorein en Jules De Bruycker. Hij was gehuwd met

Pelagie Françoise Vanhamme, een nicht van Edgard Ceunis, schilder en auteur. Hij is op straat gestorven.

De gedichten van Lisbeth Verwest zijn, net als de schilderijen van haar echtgenoot, intimistische natuurbeschrijvingen en een projectie van haar gevoelens in het licht en de wisselingen van de seizoenen. Je zou ze bijna minimalistisch kunnen noemen. Ze heeft geen meesterstukken geschreven, maar het werk van deze eenzame, gereserveerde en kunstzinnige vrouw dient toch in ere te worden gehouden.

Nog terwijl haar echtgenoot Robert als soldaat aan het front verbleef is Lisbeth Verwest ziek geworden. Ze hoestte bloed op en diende in een sanatorium opgenomen te worden. Ze overleed te Afsnee op 2 december 1921. Ze werd te Afsnee begraven.

EEN KLEURRIJKE FAMILIE IN DE VIJFTIGER JAREN: 5. ELVIRA DIE SCHÖNE

Eric Vermeirsch

Tijdens de 2de wereldoorlog werkte mijn moeder, Elvira Van Damme, voor de Duitse bezettingstroepen in een “kasteel” waarvan ik tot op heden nog altijd de ligging niet heb gevonden. Ik denk dat het geen gevechtstroepen waren die daar waren gekazerneerd, eerder een stafcompagnie of iets dergelijks (geen zware wapens gezien). Ik vermoed Evergem, het moet in ieder geval in de omgeving van Gent zijn want mijn moeder trok er iedere dag naar toe met de tram. Als vermoedelijk vierjarige knaap nam zij mij tijdens de schoolvakantie mee naar het kasteel. Ik mocht in de tuin of park spelen en had een houten autopod. Ik herinner mij nog hoe wij op een dag moesten schuilen in een soort bunker omdat wij door geallieerde vliegtuigen werden gebombardeerd. Ik zie nog altijd een Duitse soldaat of officier tegenover mij zitten.

Mijn moeder had van de Duitsers de bijnaam “Elvira die Schöne” gekregen en zelfs na de oorlog was zij daar nog trots op, zij kon het in ieder geval niet verzwijgen, hoe zou ik het anders kunnen weten? Zij had er natuurlijk een mondje Duits aan overgehouden, maar het was beslist geen Bühnesprache.

Naarmate ik ouder werd heb ik dikwijls over deze situatie nagedacht. Mijn moeder was beslist geen nazi, zij was, zoals zovelen, totaal apolitek en in dat opzicht van een grenzeloze naïviteit. Ik herinner mij hoe wij op een dag samen naar het kasteel trokken, dat zal dan in september 1944 geweest zijn, want de Duitsers waren aan het opkramen (“In der Heimat, in der Heimat, da gibt’s ein Wiedersehen”). Mijn moeder had nog achterstallig loon te goed en ik denk dat haar dit werd uitbetaald, zij konden toch niets meer doen met dat Belgische geld. ’t Zou mij geen snars hebben verbaasd moest zij aan een Duitse officier een bewijs van goed gedrag en zeden hebben gevraagd, waarmee zij zich na de bevrijding kon aanbieden bij de Britten of Canadezen die het kasteel overnamen. Waarschijnlijk heeft een rijpere persoon haar dit voornemen afgeraden. Dat zij er tijdens de eerste dagen van de bevrijding zo goed is van afgekomen, zal mij altijd een raadsel blijven: gelukkig voor haar heeft geen enkele geboer haar verraden, veel vrouwen werd voor minder dan dat (“collaboratie”) op zijn minst de haren afschoren.

Ook na de oorlog had zij het altijd moeilijk met negatieve berichten over de Duitse gruwelen. Zijzelf was altijd correct behandeld, dus ... als je je nergens mee bemoeide en je luisterde gehoorzaam naar de bezetter, dan was alles in orde, geen problemen zoals die weerstanders. Zo correct en deftig, die Duitsers! Maar desondanks telde zij zoals alle andere Belgen de dagen af, hopende op het einde van de oorlog. En de dag van de landing in Normandië was ook voor haar een dag van enorme vreugde (“d’Alliers zijn geland, d’Alliers zijn geland”); alhoewel het nog maanden duurde vooraleer Gent en omstreken werden bevrijd, en alhoewel zij al die tijd verder haar werk deed in de keukens voor de bezetter. Het is bijna niet mogelijk dergelijke contradicties te vatten!

In de eerste maanden na de bevrijding kwam het gewone leven weer op gang en dus ook het cafébezoek, alhoewel de oorlog elders in Europa en ook in Duitsland nog verder woedde. De gesprekken kwamen op gang, jawel, voor of tegen de Duitsers (“zij hadden ook wel enkele goede dingen gedaan”), maar al snel werden de gesprekken afgerond, want iedereen had wel iets te verbergen. Bijvoorbeeld Rodolf, de zoon van Louis, had in zijn jeugdige enthousiasme voor de Waffen-SS, Division Flandern, gekozen: zo een goeie jongen, onze Rodolf, terwijl er bij die “witten” zoveel smeerlappen zaten (én communisten!).

Jaren na de oorlog had ik nog een Duitse vork en lepel uit één stuk, die je kon samen vouwen. De foto van Max, een Duitser waarmee mijn ma vriendschap had gesloten, en de foto waarop zij te zien is samen met een andere vrouw, gezeten op een schaaop op het grasperk van het kasteel (met op de achtergrond de bunker) vind ik niet meer terug. Wat jammer.

Soms vraag ik mij af: hoe zou het met Max afgelopen zijn, zou hij ooit nog vrouw en kind hebben teruggezien? Wat een miserie, de oorlog.

Naschrift

Was mijn moeder schuldig aan collaboratie? Ongetwijfeld wel, zij het in een milde vorm. Er waren er ongetwijfeld velen zoals haar, die uit gebrek aan politiek inzicht of onverschilligheid, én de drang om te overleven, diensten hebben bewezen aan de bezetter, en sommigen hebben het tijdens de eerste dagen van de bevrijding duur moeten bekopen. Maar na het lezen van de bijlage “US-bedrijven”, blz. 173 (1) van het boek “Big business met nazi-Duitsland” auteur J.R. Pauwels, kan heel wat gerelativeerd worden: tot mijn opluchting. En: begrip opbrengen is niet hetzelfde als verontschuldigen.

MARC SLEEN EN GENT

Een unieke relatie in unieke stripverhalen

Guido De Bruyker

In de jaren na 1945 speelden stripverhalen voor de oplage van Vlaamse kranten een belangrijke rol. Niet toevallig waren rond die tijd grote talenten opgestaan, zoals een Hergé in Brussel, of een Vandersteen in Antwerpen. Maar ook Gent liet zich in het genre niet onbetuigd. Al in de jaren '30 publiceerde *Vooruit* beeldverhalen op scenario's van John Flanders en Richard Minne, getekend door Fritz Van Den Berghe (jawel, de schilder). En vanaf 1950 schreef dagblad Het Volk op dit terrein zowaar geschiedenis, met auteurs zoals Budt (Leo De Budt), Jef Nijs, Rik Clément, en, vooral, Marc Sleen.

Wellicht is het een open deur intrappen te beweren dat de enige nog overlevende van die generatie strippioniers, de nu 91-jarige Marc Sleen (sinds 1999 ridder -), een fenomeen buiten categorie is. Zijn bijdrage tot de evolutie van het stripverhaal is zowel origineel, als Vlaams en Belgisch. Maar, wat minder geweten is, ook heel Gents. Marc Sleen mag dan geen 'voltijds' getogen Gentenaar zijn, zijn verhalen uit de jaren '50 zijn in zekere zin Gentser dan die van welke striptekenaar ook. Laten we eerst even, in Gents perspectief, zijn levensloop bekijken.

Beknopte 'Gentse' biografie

Op 30 december 1922 werd Marc Sleen te Gentbrugge geboren als Marcel Neels. Hij groeide op in Sint-Niklaas, en belandde op 17-jarige leeftijd opnieuw in Gent. Hier studeerde hij aan de academie Sint-Lucas en beleefde hij vroege successen als kunstschilder. Tijdens die jaren aan de academie maakte hij van zijn leraars voor de grap soms karikaturen, wat één van hen de commentaar ontlokte: "ge leert klassieke muziek en ge houdt u met jazz bezig!". Hoewel zijn droom wel degelijk bij de klassieke schilderkunst lag en de begaafde jongeman zijn studie zeer ter harte nam, zag het lot blijkbaar toch meer in dat "jazz"talent. In het najaar van 1944 bereikte hem een uitnodiging van het Brusselse dagblad De Standaard om in dienst te komen als illustrator-cartoonist. Dit feit gaf aan zijn leven (en tegelijk aan de Vlaamse stripgeschiedenis) een definitieve wending.

In 1947 komt het binnen De Nieuwe Standaard (de opvolger van -) tot een afsplitsing: **één krant** gaat door als De Standaard, een andere wordt De Nieuwe Gids. Drie jaar later koopt de Gentse krant Het Volk De Nieuwe Gids op. Marc Sleen, die sinds 1947 in Schaarbeek woont (en later in Terhulpen en Hoeilaart), zal nu voor dat Gentse dagblad werken en, naast de eerder genoemde collega's, zijn beslissende stempel drukken op wat een memorabele epoque zal worden voor het Vlaams beeldverhaal. Als hij in 1965 de overstap maakt naar De (oude) Standaard gaan enkele duizenden lezers mét hem mee. Wanneer ten slotte in 1995 De Standaardgroep op zijn beurt Het Volk inlijft is de Gentse cirkel echt rond.

De band tussen Marc Sleen en Gent is dus heel wat ruimer dan de periode 1950-1965. Aan zijn jeugdijaren bij de Gentbrugse scouts, bijvoorbeeld, behoudt hij de beste herinneringen. De oorlogsjaren sloegen fysieke en emotionele wonden, maar gelukkig waren er ook vriendschappen met Gentenaars zoals Theo Lefèvre, Armand Pien en Michel Casteels.

Bovendien vonden na 1965 op Gentse bodem nog regelmatig 'Sleen – evenementen' plaats.

Bijvoorbeeld:

- 1972: presentatie in de Gentse opera van zijn safarifilm *Tiva*. Marc Sleen doet dat in het Nederlands, nota bene een primeur voor het Franstalige bastion dat de opera toen nog was!
- 1983: de Gentsche Sossiteit kent hem het *Gentse Handje* toe.
- 1984: opvoering in het Nieuwpoorttheater van *Het Rattenkasteel*, opera van Arne Sierens en Johan De Smedt (naar het 4de Neroverhaal, uit 1948).
- 2002: grootse overzichtstentoonstelling en huldiging in de Sint-Pietersabdij.
- 2012: luxe-uitgave van *De Hoed van Geeraard de Duivel*, een geschenk van stad Gent voor de 90ste verjaardag van zijn ere-inboorling.

Daarnaast ook publieke optredens tijdens de Gentse Feesten, o.a. in de praatstoel met Freek Neiryck (die samen met Luc De Bruyker en theater Taptoe, in 1988 *De Avonturen van Nero & co* op de planken brengt).

Waarde van het stripwerk van Marc Sleen

Voor de weinigen onder ons die Sleens werk niet zouden kennen, of er mis-

schien te weinig bij hebben stilgestaan - hoe gaat dat soms? - lassen we hier nog een kort waardeoordeel in. Zoals we al stelden: Marc Sleen is een fenomeen buiten categorie. Zijn verhalen mogen dan overlopen van humor, ze zijn veel meer dan vrijblijvend vertier, en overigens meer voor volwassenen geschreven dan voor kinderen (al bevatten ze doorgaans ook een laag voor deze leeftijdsgroep!). De kwaliteiten erin zijn talrijk en bestrijken allerlei gebieden: psychologie, humor, taal, verwoording, tekenstijl, verbeelding, originaliteit – noem maar op. Marc Sleen's grootste troef is vermoedelijk de levensechtheid van zijn personages: karikaturale figuren en tegelijk mensen van vlees en bloed! En dat geldt al evenzeer voor scenario's en dialogen. En voor de gave waarmee hij zijn personages uitbeeldt zoals hij ze laat spreken (of omgekeerd). Het kan niet voldoende onderstreept hoe uniek Sleen is met deze eigenschappen, zeker in België, en vermoedelijk in heel Europa. Niet zijn ding is perfectionisme (à la Kuifje), en ook niet opzichtige grafische virtuositeit (zoals in veel hedendaagse strips). Die dingen zouden voor het naturel van zijn stijl trouwens geen meerwaarde hebben betekend. Hier kunnen we deze kwaliteiten niet verder uitdiepen. De meest recente publicatie hierover is G. De Bruyker, Wat Nero zo bijzonder maakt. De erfenis van Marc Sleen. (Snoeck, 2013).

Het Gentse element

Zoals we hierboven al aangaven zijn het vooral de Nero-afleveringen uit de jaren '50 die een uitgesproken Gents cachet vertonen. Dit zien we mooi geïllustreerd op afb. 1 met een verwijzing naar de Gentse stadswijk Seleskest. Bij ontvangstcomité toenmalig burgemeester Emile Claeys – niet toevallig promotor van het kanaal Gent-Terneuzen (uit: *Beo de verschrikkelijke*, 215).

Afb. 1. Beo de verschrikkelijke, 215

Toen in 1950 dagblad De Nieuwe Gids in Gentse handen kwam, ging van de nieuwe werkgever, Het Volk, kennelijk een onweerstaanbaar Gentse inspiratie uit, die de knappe humor en de levensechtheid van Sleens verhalen nog verhoogde. Marc Sleen, die tot dan toe in De Nieuwe Gids met zijn acht eerste *Avonturen van Detectief van Zwam* (het latere *Nero*) een benijdenswaardige reputatie had verworven, ontvouwde daarbij vanaf zijn eerste verhaal in Het Volk (*De hoed van Geeraard de Duivel*) in geen tijd de volle maat van zijn kunnen. Dit alles aan een onwaarschijnlijk werkritme. Naast *Nero*, een paar stopstripreeksen en diverse illustraties, tekende hij immers nog *De Lustige Kapoentjes* en *Piet Fluwijn en Bolleke* (voor de wekelijkse jeugdbijlage Het Kapoentje), Octaaf Keunink (1952 - 1965, voor *Ons Zondagsblad*, een weekenduitgave van Het Volk), en natuurlijk, wie zou ze ooit kunnen vergeten die ze ooit zag, zijn jaarlijkse legendarische karikatuurverslagen van de Ronde van Frankrijk.

De hiermee gelijktijdig optredende ‘vergensing’ betekende niet dat de personages plotseling Gents spraken. Weliswaar komt er geregeld een leuk woordje dialect of dito uitdrukking aan te pas, maar merkwaardig is dat het om heel wat meer gaat: de Gentse sfeer draagt als het ware de hele spirit van die verhalen.

Dit is niet gemakkelijk objectief te staven, maar een vergelijking met de verhalen die na 1965 in De Standaard verschenen maakt al veel duidelijk. Zo betreft Marc Sleen in die verhalen meermaals Gent: *Het kwade oog*, 1974-75, speelt zich grotendeels aan de Coupure af, in een huis rechts van de Colpaertsteeg; *De straal van Oemtata*, 1975, voor een deel in en rond villa De Groote en het Astridpark aan de Lousbergskaaï; *De bom van Boema*, 1983: integraal in Gent, met talrijke stadszichten en dialectzinnnetjes. Maar waar het Gentse element in de oude reeks wezenskenmerkend is voor de hele psychologie ervan, blijft het in die latere periode beperkt tot occasionele anekdotische opfleuringen.

Beter dan met wetenschappelijk getinte analyses kunnen we hier wellicht volstaan met de vaststelling dat elke Gentenaar (zeker die op ‘rijpere’ leeftijd) in de verwoordingen, de uitdrukkingen, en niet zelden ook in de lichaamstaal van Sleens figuren feilloos een typisch Gentse omgangsstijl herkent, specifiek dan die uit de vijftiger jaren van de vorige eeuw.

Typisch Gentse woorden

Hierbij, ter illustratie, uit die vroege Nero-verhalen een willekeurige bloemlezing van citaten, van woorden en uitdrukkingen ontleend aan het Gents.

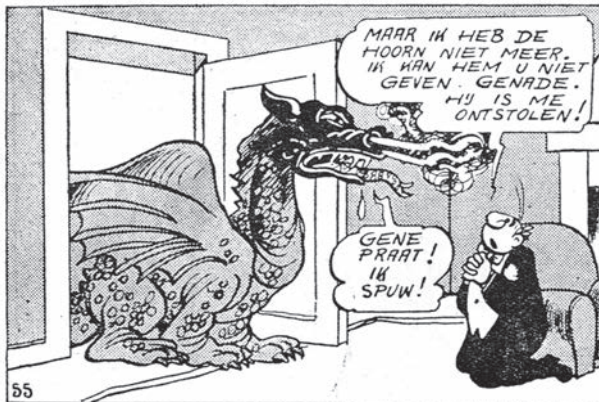
Baaske / schamoteren (goochelen): “Ik begrijp nog altijd niet waarom de duivel zo tuk is op die hoed. Ge kunt er een **baaske uit schamoteren**, maar ’t is er ook al mee.” (De *hoed van Geeraard de Duivel*, 60 - context: dat ‘baaske’ uit de hoed blijkt wel Nero’s wijze ‘tweede ik’ te zijn)

Arrangeren (toetakelen): “Oei oei! Hij is hem aan ’t *arrangeren!*” (De zwarte voeten, 123)

Aardigaard: Aan de keizer uit het oude Rome, niet de hoofdpersoon van het verhaal, worden drie gevangenen uitgeleverd, madam Pheip, Petoetje en Petatje, die met een tijdsraket in het oude Rome beland zijn. De keizer had driehonderd gevangenen gewild en gebiedt de boodschapper te straffen met driehonderd stokslagen. De reплик: “Genade, o goddelijke, genade, want deze drie gevangenen zijn meer waard dan 300 andere! ’t Zijn geweldige *aardigaards*.” (De rode keizer, 50).

Lolleke (grapje): in hetzelfde verhaal: Keizer Nero, vanuit zijn tribune in de arena, na een slapstickachtige ontsporing van het strijdtoneel: “Hou op met die lollekens!...Dood onmiddellijk die twee gevangenen.” (De rode keizer, 128).

Praat, gene - (giene prooat): afb. 2 uit De hoorn des overvloeds, 55.

afb. 2. De hoorn des overvloeds, 55

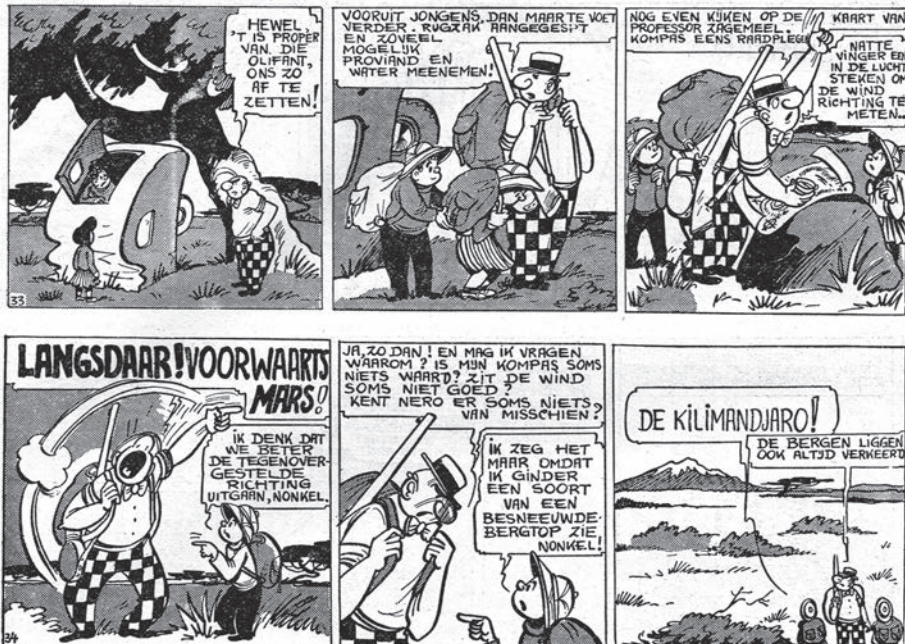
Luizen, vreemde - : “Heren, heren, tegen onze gevel staan vier **vreemde luizen**...” (De gouden vrouw, 82).

Oliepulle (dronkaard): de naam van het personage kapitein Oliepul (vanaf De groene chinees, 1954).

afb. 3. uit De gouden vrouw, 17.

Klaas (giene kloos: geen Sinterklaasgeschenk): ezel van Sint-Niklaas tot Indianenopperhoofd dat de bijl opheft om hem te slachten: "Kalm aan opperhoofd, kalm aan of geen klaas! Ik kwam maar eens kijken waar mijn vrienden bleven." (*Het ei van oktober*, 149).

afb. 4. De negen peperbollen, 33-34

Zuiver, iemand - hebben: afb. 3. uit *De gouden vrouw*, 17.

Zo dan?: afb. 4. uit *De negen peperbollen*, 33-34.

Tjiepen (Tsiepe – wenen): “Waarom sta ik te **tjiepen!!!** Wat is een gebroken aha zwaard? Niets!” (*Tuizentflood*, in *Het knalgele koffertje*, 49) “Schei uit met ‘*tjiepen*’!” (ibid. 150)

Lollekes(h)iere (lollekensheer, humorist, lolbroek): “... de humoristen, de goedgehumeurden, de lollekesheren... rechts” (*De Nerovingers*, 154 - professor Liberius splitst de aardbol en wil de rechterhelft bevolken met de positief -, de linkerhelft met de negatief ingestelden)

Kozzen (neef, kozijn): “Dag ‘*kozzen*’!” (*Kangoeroe-eiland*, 104 - Petoetje tot inboorling, die zijn neef blijkt te zijn).

Trienegiete (*Triene* - van ‘Catharina’ en ‘geit’, tot één scheldwoord gecombineerd): afb. 5 uit *De rode keizer*, 204 (Poppeia heeft per ongeluk niet Nero, maar madam Pheip, haar vriendin, neergeschoten).

Gentse uitspraak

Duud (duizend) “Negen duud negenhonderd en vijf, negen duud...” (*De hoorn des overvloeds*, 23 – op de achtergrond: Petoetje telt geld).

Ewt (vr.: èwe. Oud/oude): de ‘Awe-Ewe Rots’ (*Antwerps én Gents – De gouden vrouw*).

“**Taas faatelak e Gehaam ...**” : 6 afb. 6 uit *Het knalgele koffertje* (1958-59).

afb. 5 uit *De rode keizer*, 204.

Gents woordgebruik en zinswendingen

Ge hebt (er zijn) tegenwoordig toch **kluivers!** Geblinddoekt en met de “code de la route” op zijn hoofd wou hij oversteken!” zo commentarieert een toeschouwer, na een ongeval met Nero op straat (*De draak van halfzeven*, 21).

Liggen te, (**iets liggen te doen**: uitdrukking met laatdunkende connotatie: “Oeijoeijoeijoei! Ligt hij daar met een kruissnelheid van negentig in het uur door de straten te kruipen!” (*De negen peperbollen*, 196).

Omdat (in de betekenis van *opdat*): “Daarvoor heb ik hem een tikje gegeven, commissaris. **Omdat** hij terug normaal zou worden.” (*De draak van halfzeven*, 148).

Weer: op een weer zitten (weerstand ondervinden, niet vooruit geraken): “Geef hem een tik, Jean-Claude. Hij zit op een weer!” (*De wortelschietters*, 81). Nero fulmineert tegen de terreur van ondergrondse wezentjes op zijn eiland: ze slaan met een hamer op de tenen van bezoekers en spuiten vervolgens de vrijgekomen voet in, waardoor de getroffen persoon als een plant wortel gaat schieten. Tijdens Nero’s tirade ziet men vanuit een gat in het gras deze laconieke dialoog tussen ‘ondergronders’.

Feitelijk: “Madam, ik zou **feitelijk** tegen u niet meer mogen spreken... Ik ben nu **zo** een beroemdheid. **Zo** een gevraagd artist.” (*De daverende pitteleer*, 55).

afb. 6 uit Het knalgele koffertje

Gedragingen, die de Gentse teneur illustreren.

“Niet willen! Niet willen? Wie zegt dat, niet willen” 7 (afb. 7 uit *De hoed van Geeraard de Duivel*, 53).

afb. 7 uit De hoed van Geeraard de Duivel, 53

Iemands naam combineren met die van een beroemdheid als men er een eigenschap (positief / negatief) of een voorval aan wenst te verbinden: afb. 8 uit De bronnen van Sing-Song-Li, 87. **Abdel Kader Petoetje**: naar *Abdel-Kader-Zaaf*, de onfortuinlijke Algerijnse tourenner die in 1950, het jaar voordien, tijdens de rit Perpignan-Nîmes onder een boom in slaap was gevallen (naar gelang van de bron: door wijn van toeschouwers of door een overdosis pepillen, hem verstrekt door een mederenner). Dit is nota bene niet Petoetjes voornaam, zoals sommige commentatoren, onbekend met deze gewoonte, uit deze passage afleidden.

afb. 8 uit De bronnen van Sing-Song-Li, 87.

Typische aanwending van laatdunkende begrippen

“Kijk eens ma! Ze hebben drie gaatjes in mijn broek geschoten! ’t Zijn **ambetaneriken** als ze beginnen hee ma!” “Datte! Ge hebt er geen gedacht van wat een **kiekens** dat het zijn!” (Petoetje en madam Pheip, zich in veiligheid wanend na een beschieting door Sovjet soldaten in *Het vredesoffensief van Nero*, 95). Deze scène heeft ook een tijdsdocumentaire betekenis. De communisten waren in die koude oorlog-periode, zeker voor de katholieke pers waar-toe Het Volk behoorde, de slechteriken. Medewerkers van een katholiek dagblad moesten in die verzuilde tijden het andere kamp op de korrel nemen.

Specifiek gebruik van verkleinwoorden

Zeshonderd werkmannen, elk in driedubbele daguur, hebben een bijzonder **inspanningske** geleverd. (*De hoorn des overvloeds*, 43; met licht ironische bijklank: niet exclusief Gents, maar toch heel typisch).

Het verkleinwoord **stukske** (met bijstelling) komt op veel plaatsen voor. Onder andere in hetzelfde verhaal, 161, 214: ’t Leven is toch een **stukske** komedie. Hilarisch wordt het als Sleen dit soort uitdrukkingen in de mond legt van een anderstalige, zoals een Sovjet-Russische ambtenaar/arbeider in *Het vredesoffensief van Nero*, 157: “Allo kameraad commissaris Boelgovanetsj. Zend onmiddellijk een **stukske** gewapende macht. Er zijn hier drie rare snuiters die me verdacht voorkomen. Ze spreken niet eens Russisch.” (Dat laatste zinnetje!...).

Nero, tot klein Japans meisje: “Waarom die traantjes, *mijn zoet spleetoo-gke?*” (*De groene Chinees*, 113). Afb. 9 uit Het ei van oktober, 32: Nero’s nuancerende tussenwerping (“ik zeg nog niet altijd waarden...”) plus dit hele verzoenende betoog: heel Gents aandoende dialoog.

afb. 9 uit Het ei van oktober, 32

Volks familiale aanspreking, via bijnaam of via deel van de naam

Nero: “Ogenblikje *ijzeren*, ik snel ter hulp!”: bij een schipbreuk; de IJzeren Kolonel gaat kopje onder: “Ik ben half of ijzer!!” (*De ijzeren kolonel*, 40).

Tot zover deze Gentse bloemlezing ... ‘buiten categorie’.

*Met dank aan Stichting Marc Sleen voor het vrijgeven van het
beeldmateriaal
(www.marc-sleen.be)*

Lijst van De ‘Gentse’ Avonturen Van Nero en Co – periode Het Volk

(Verschenen na de eerste acht stripverhalen voor De Standaard - de Nieuwe Gids)

<i>De hoed van Geeraard de Duivel (1950)</i>	<i>Operatie koekoek (1958)</i>
<i>Moea-papoea (1950-51)</i>	<i>Het knalgele koffertje (1958-59)</i>
<i>De zwarte voeten (1951)</i>	<i>De daverende pitteleer (1959)</i>
<i>De bronnen van Sing Song Li (1951)</i>	<i>De draak van halfzeven (1959)</i>
<i>Het vredesoffensief van Nero (1951-52)</i>	<i>De zoon van Nero (1959-60)</i>
<i>Beo de verschrikkelijke (1952)</i>	<i>Het wonderwolkje (1960)</i>
<i>De bende van de zwarte kous (1952)</i>	<i>De brollebril (1960)</i>
<i>De ark van Nero (1952-53)</i>	<i>De Nerovingers (1960)</i>
<i>De ring van petatje (1953)</i>	<i>De groene patreel (1961)</i>
<i>De rode keizer (1953)</i>	<i>Kangoeroe-eiland (1961)</i>
<i>De hoorn des overvloeds (1953-54)</i>	<i>Het lodderhoofd (1961-62)</i>
<i>De gouden vrouw (1954)</i>	<i>De witte parel (1962)</i>
<i>De groene chinees (1954)</i>	<i>De driedubbelgestreepte (1962)</i>
<i>Pol de pijpegeest (1954-55)</i>	<i>De kille man djaro (1962-63)</i>
<i>De x-bom (1955)</i>	<i>Het zevende spuitje (1963)</i>
<i>Het ei van october (1955-56)</i>	<i>De brief aan Nasser (1963)</i>
<i>De wortelschieters (1956)</i>	<i>De juweleneter (1963)</i>
<i>De negen peperbollen (1956)</i>	<i>De kromme cobra (1964)</i>
<i>De ijzeren kolonel (1956-57)</i>	<i>De spekschieter (1964)</i>
<i>De granaatslikker (1957)</i>	<i>De krabbekokers (1964)</i>
<i>De vliegende handschoen (1957)</i>	<i>De pijpeplakkers (1964-65)</i>
<i>Het geheim van bakkendoen (1957-58)</i>	<i>De lowie-treizekast (1965)</i>
<i>De pax-apostel (1958)</i>	

ZONDERLINGE GENTSE PLAATSNAMEN. GENT SPANT DE KROON: VIJF SCHUDDEVEEDSTRAATJES

Luc Devriese

De meeste Gentenaren kennen het Schuddeveestraatje (aan de Graslei) en Schuddevisstraatje (aan de Groentemarkt, dat laatste beter bekend als gangetje naar het Dreupelkot) en niemand stelt zich daar vragen bij (afb. 1 en 2). Paul Huys onthulde destijds de ware betekenis van die namen en in een vroeger artikel, waarvan deze tekst een aanvulling vormt, hadden we het ook er al over: die namen hadden in de verste verte niets met vee of vis te maken hadden, maar wel met veed of vede, het mannelijk lid.¹ We herkennen dat in het Franse woord 'le vit' en wie weet dat p en v sterke en zwakke vormen zijn van eenzelfde medeklinker heeft geen vertaling nodig. Vandaar dus de 'd' bij de 'vee' voor de vijf Gentse straatjes in de titel hierboven.

Afb. 1. Schuddeveesteege aan de Graslei (foto 2014).

Afb. 2. Schuddevissteeg aan de Groentemarkt, de vroegere Vismarkt (foto 2014).

Het cultuurhistorisch waardevolle behoud van twee van die vijf oude namen danken we uitsluitend aan het feit dat de betekenis van die namen sinds lang verloren gegaan was. Volksetymologische verbastering maakte er aan de Graslei vee van - misschien naar de oude Veebrug (nu Grasbrug). In de Franse 'vertaling' zocht men het in de richting van vee (be)schutten: ruelle de l'Abri Bêtail. En aan de vroegere vismarkt (nu Groentemarkt) werd het natuurlijk vis. Mocht de oorspronkelijke betekenis bekend gebleven zijn dan waren de namen zeker al lang veranderd. In het hoger al aangehaalde artikel 'Straatnamen en prestige. Vies wordt netjes en banaal wordt lyrisch te Gent' staat beschreven hoe ook plaatsnamen van beter allooï het slachtoffer werden van de officiële preutsheid.

Blijkbaar bestonden er in de meeste van onze middeleeuwse steden dergelijke namen.²³ Ook in Veurne was het Schuddeveestraatje geworden en in Kortrijk Schuddevisstraatje. De Ieperlingen hadden het over een Streckeveitstraetkin of zelfs Reckeveitstraetkin. In Brugge vond men in archiefteksten zelfs vier dergelijke straatjes terug in heel diverse schrijfwijzen en vervormingen. Mechelen heeft nu nog steeds de straatnaam Schuttevee en in Brussel is er de Schuddeveldgang. Ook die laatste twee konden overleven dank zij hun volks-etymologische vermomming.

Afb. 3. Links: Klein Vleeshuissteeg, vroeger Schuddeveesteeg (foto 2014).

Afb. 4. Rechts: Garensteeg, voordien Engelsteeg en nog vroeger Contentast. Het Stantvedestraatje, dat verdween bij de grote kaalslag van de hele buurt in 1909, lag ter hoogte van de hoge poort links (foto 2014).

Gent spande blijkbaar de kroon voor wat dergelijke straatnamen (en dat soort activiteiten?) betreft. Naast de twee die zich tot op heden konden handhaven, weliswaar deerlijk misvormd, was er aan de Kouter nog een derde

Schuddeveestraatje, maar dat heeft al lang geleden zijn naam verloren. Het werd de Kleine Koutersteeg, en later - om verwarring met de nabijgelegen Kouterdreef en Koutersteeg te vermijden - de Kleinvleeshuissteeg (afb. 3) naar het Klein Vleeshuis dat vroeger gedeeltelijk de plaats innam van de Vogelmarkt.⁴ Een schepenhuisclerk die in 1639 - 1640 de naam noteerde, liet blijken dat hij de betekenis kende en het er toch even moeilijk mee had, toen hij schreef: 'Een huys, gestaen op den Cautere, houdende den hoek ghe-naemt, met reverentie ghesproken, Schuddeveestraetjen'. Zijn voorgangers zouden nooit een dergelijk voorbehoud gemaakt hebben. De brave, zeer 19de-eeuws katholieke Frans De Potter die dit transcribeerde, was zich blijkbaar van geen 'kwaad' bewust.

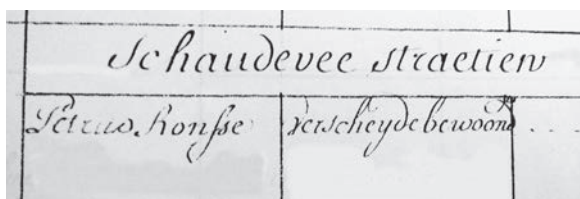
Dezelfde De Potter voegt er wel nog een variante op het thema 'schuddevede' aan toe, en wel bij een plek met een voorbestemde naam: de Contentast aan de Vrijdagmarkt.⁵ De locatie werd in de 16de eeuw ook nog aangeduid als 'Den Contentast achter de Vrijdachmaerct, haudende den houck van den

Afb. 5. Het Engelstraatje ex Contentast parallel met de Waaistraat tussen de Vrijdagmarkt (onder) en de Garenmarkt (nu Edward Anseeleplein). Het Stantvedestraatje vormde een korte verbinding (hier Suivestraat) tussen de Garensteeg en de verdwenen Donkersteeg (detail van een kopie van het eerste kadasterplan Sectie B, blad 2, ca. 1830).

Stantveestraetkin' (met de variante Scampvede straetken). Het ging hem hier om een nu al lang verdwenen steegje (afb. 4 en 5) tussen de Garensteeg en het eveneens verdwenen Donkerstraatje. Rond 1830 werd het blijkbaar Suivestraatje genoemd. De betekenis daarvan is duister. De commentaar van Frans De Potter bij Contentast mogen we u niet onthouden: *Weinig fatsoenlijk zal men zeggen. Ja, maar toch ..., echt Gentsch, het volk onzer stad nogal ruw in zijn uitdrukkingen geweest zijnde*. Gelukkig had hij geen weet van de betekenis van stantvede.

De deftiger benaming Engelstraatje te zien op het detail van het eerste kadasterplan (ca. 1830) in de afbeelding hierbij werd ontleend aan een naastgelegen brouwerijtje.⁶ De revolutionaire Fransen die komaf wilden maken van elke verwijzing naar religieuze toestanden doopten het om tot ruelle des Oiseaux op net dezelfde wijze als ze van het Heilig Geeststraatje rue du Pigeon maakten.

Afb. 6. Detail uit de zogenaamde 'Nieuwe boeken van het huisgeld (Stadsarchief Gent, reeks 153/1 nr. 202bis).

Voor onze vijfde (!) en laatste Gentse schunnigheid moeten we naar de Prinsenhofbuurt en wel in de Pluimstraat tussen het Zilverhof en de Tinnenpotstraat. Dit Pluimstraatje vormt een zo goed als rechte hoek en in de 18de eeuw werd het verste eind van het gedeelte uitgevend op de Tinnenpotstraat als Schaudeveestraetjen aangeduid (afb.6 en 7).⁷ Dat was het stukje straat tussen het Verkensstraatje (officieel Varkensstraat) en de bocht. Dieper weggestoken kon het niet. Te oordelen naar de bedragen van de huisbelasting woonden er enkel arme mensen. Bij een huis van eigenaar Pieter Ronsse werden - tegen de gewoonte in - de namen van de bewoners niet vermeld. Er staat enkel 'Differente personen' genoteerd. Hun beroep laat zich raden. Net als bij de andere locaties was er dichtbij een plaats waar heel wat volk kwam. Dat was de in die tijd drukke Lievekaai die niet enkel een haven was voor de eigenlijke Lieve maar ook voor de Sassevaart. De scheepjes uit het Noorden kwamen er terecht via de verbinding tussen de vaart en de Lieve langs de Blaisantvest en de Kolveniersgang.

Afb. 7. Plumstraatje met rechtsonder het begin van het Varkensstraatje (foto 2014).

Zo zien we dat Gent net als andere steden vanouds typische prostitutiestraatjes had. Het waren kleine steegjes, maar ze lagen steevast vlakbij drukke markten en haventjes, later bij de grote treinstations. Zo lag ook het Antwerpse Schipperskwartier bij de oude haven en de Gentse rode buurt bij het oude Zuidstation.

Met dank aan Adrien Brysse en Lynn Steyaert

Noten

- (1) Huys, P. (2000). Over de Schuddevee- en Schuddevisstraatjes in Gent. In: *Oost-Vlaamse Zanten*, jg. 75, p. 81 – 86; Devriese, L. (2005). Straatnamen en prestige. Vies wordt netjes en banaal wordt lyrisch te Gent. In: *Gandavum*, jg. 10 nr. 4, p. 5-11. Victor Fris geeft vier Schuddeveestraatjes aan. Enkel het straatje bij het Prinsenhof bleef onvermeld. De naam-betekenis kende hij niet (Fris, V., *De Oude straatnamen van Gent*, Gent, Volksdrukkerij, 1925, p. 183-184).
- (2) Van Acker, J. (1998). Prostitutie in Veurne 1450-1550. Het Schuddeveestraatje. In: *Biekorf*, jg. 98, p. 98; Idem (2012). Strekkevede en Schuddevede. Toponymische verkenningen over straten in de rosse buurt. In: *Biekorf*, 112 (2012), p. 266-269; Vandewalle, A. (2012). Schuddeveestraatje ook in Brugge. In: *Biekorf*, jg. 112, p. 384-486; Beele, W. (1999). De Kortrijkse straatnaam Schuddevisstraat. In: *Biekorf*, jg. 99, p. 132-136; Deneweth, H. (2002). Enkele Brugse Schuddeveestraatjes. In: *Biekorf*, jg. 102, p.193; Debrabandere, F. (2009). Het Schuddevisstraatje. In: *De Leiegouw*, jg. 51, p.315.
- (3) Achtergrondinformatie toegepast op Brugge bij Dupont, G. (1996). *Maagdenverleidsters, hoeren en speculanten. Prostitutie in Brugge tijdens de Bourgondische periode (1385-1515)*, Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, 1996, p. 147 -157.
- (4) De Potter, F. (vanaf 1888). *Gent van den oudsten tijd tot heden*, deel 4, p. 417-418. In 1552:

‘... staende ten voorhoofde inde coestrate bijden wevershuus, eene backerie wesende, van oudts tijden ghenaeft den wulf, touchuus wesende vanden schuddeveestraetkin dat daer neffens strect’ (Stadsarchief Gent, reeks 301, nr. 106, f.32). De Kortedagsteeg werd toen ook Koestraat genoemd. Die twee waren nog niet onderbroken door de Vogelmarkt die zijn huidig uitzicht kreeg in 1821 toen het Klein Vleeshuis afgebroken werd.

- (5) De Potter, F., *Gent ...* deel 6, p. 424.
- (6) Devriese, L. (2007). De Gentse Waaistraat. Bouwgeschiedenis tussen straat en Leie. In: *Tijdschrift voor Industriële Cultuur*, deel 90bis, p. 7.
- (7) Stadsarchief Gent, reeks 153/1 nr. 202-1 – 202 of 202bis, ‘Nieuwe registers van het huisgeld’, boek B; huisnummers nader te lokaliseren via de zogenaamde Atlas Napoleon – in kopie raadpleegbaar in SAG, volgens de methodiek van het Gentse huizenonderzoek. Zie Charles, L., Everaert, G., Laleman, M.C., Lievois, D. (2001). *Erf, huis en mens*, Gent, Stadsarchief & Stichting Mens en Cultuur, p. 29 en 33.

NOG HERKENBAAR?

De Iepenstraat bij de Zandpoort en de Houtlei

Luc Devriese

Veel op foto, tekening of schilderij weergegeven gezichten van oude hoekjes lijken onherkenbaar in het huidige straatbeeld, hoewel ze in stukken en brokken (niet zelden stukjes en brokjes) in feite nog bestaan. De meeste kennen we via foto- en postkaartverzamelingen. Vooral de ongelooflijk waardevolle collectie destijds aangelegd door de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon (SCMS) bewaard in het Gentse stadsarchief, raadpleegbaar per straatnaam op Beeldbank Gent (internet), moet hierbij vermeld worden. Geert Van Doorne identificeerde en beschreef uiterst beknopt een heel aantal van deze foto's in twee mooie boekdeeltjes 'Verdwenen hoekjes van het oude Gent', uitgegeven door de Dekenij Patershol in 1994 en 1995.

Bij twee foto's

Een voorbeeldje daarvan komt hier meer uitgebreid aan bod. We nodigen je uit om aan de hand van de hierbij gereproduceerde afbeeldingen, nieuw met oud te vergelijken aan het uiteinde van de Gebroeders Van De Veldestraat bij de Oude Houtlei, net voor de bocht naar de Annonciadenstraat straat, richting Rozemarijnbrug. Naast het hoekhuis café Jan van Gent, destijds De Havermaat, krijg je een inkijk in de oude Iepenstraat, de weg die vóór het gra-

Afb. 1. Actueel gezicht (2014) op de vijfspiong Oude Houtlei samen met Gebroeders van de Veldestraat (onderaan), Zandpoortstraat (links, geasfalteerd stukje), Iepenstraat (midden in de diepte) en nog net het begin van de Annonciadenstraat (uiterst rechts).

Afb. 2. Foto vermoedelijk genomen net voor de demping van de Houtlei (1905) vanuit nage-nog hetzelfde punt als bij afb. 1. Links het Zottebrugje en de Houtlei, midden de Iepenstraat en rechts de Annonciadenstraat (kopie uit de verzameling Roger Moreau, schenking Andrea van Caneghem, bewaard in de fotoverzameling van het documentatiecentrum DSMG in het begijnhof, Sint-Amansberg).

Afb. 3. Afschuinde hoek Iepenstraat – Annonciadenstraat van café Jan van Gent, ex Havermaat (foto 2014).

ven van de Coupure (1752) het stadscentrum verbond met de Bijloke in de Bijlokemeersen.

Een recente (2014, afb. 1) foto daarvan is nu precies wat we willen vergelijken met een ongedateerde 19de-eeuwse foto genomen voordat de Houtlei, een oude stadsvestgracht, in 1899 dichtgegooid werd. Als bij wonder bleef aan het begin van de Iepenstraat de zijde met even nummers (rechts vanuit het stadscentrum gezien) goed bewaard (afb. 2). In de Iepenstraat valt een gevel-tje met dakkapel op, even goed in de oude als in de nieuwe versie. Rechts daarvan herken je op de twee foto's eerst een laag dubbelhuis, dan een eenvoudig huisje en op beide zie je nog net een stukje van de Annonciadenstraat met straatnaambord op het hoekhuis Jan van Gent uiterst rechts. Het grote cafégebouw is gemakkelijk herkenbaar, onder andere aan de afgeschuinde straathoek (afb. 3).

Die afschuining kwam er omdat de straatjes hier destijds heel nauw waren. Nu ziet het er heel anders uit. Aan de andere zijde van het begin van de Iepenstraat werd de rooilijn verlegd. De straat werd er verbreed. Veeg teken. De oude bebouwing verdween er totaal. Van het fraaie trapge-

velhuis aan de hoek en van het er tegenaan gebouwde cafeetje, estaminet (staminee) 'In de Welgezinden' resten enkel nog deze foto en een enkele andere (afb. 4). Het kleine brugje links op de 19de-eeuwse foto van afb. 2 is het Zandpoortbrugje, destijds beter bekend als 'Zottebrugje' (Pont aux Folles). Dat lag over het water van de Houtlei waarvan je onderaan links nog net een stukje ziet, met er naast een veel breder gedeelte van het eindpunt van de gelijknamige kaaistraat, de huidige Oude Houtlei. Het opschrift achteraan de niet gedateerde oude foto (afb. 2) geeft aan dat hij genomen werd van op de Quai aux Violettes, de Violettekaai, nu onderdeel van de Oude Houtlei, meer bepaald het stuk tussen de Posteerne- en de Zandpoort, dicht bij de Violette - of Korte Violettestraat, nu Zandpoortstraat. Nog een andere Violettestraat bij Sint-Anna kreeg in de jaren 1800 ter onderscheid de titel 'Lange' toegevoegd. Die geraakte stevig ingeburgerd, zodanig dat de benaming ongewijzigd bleef ook nadat de Korte Violettestraat omgetoverd was in Zandpoortstraat. De oorsprong van de naam Violette is niet gekend. Een nog oudere benaming van het

straatje aan de Zandpoort was Begaerde stege (vroegste bewaard gebleven vermelding 1334). De begarden (of bogaarden) vormden een broederschap, een gemeenschap van mannelijke begijnen, die daar woonde en werkte. De broeders kwamen met weven aan de kost en ze waren nauw verbonden met de weversnering die trouwens in de 15de eeuw hun convent zou verwerven.

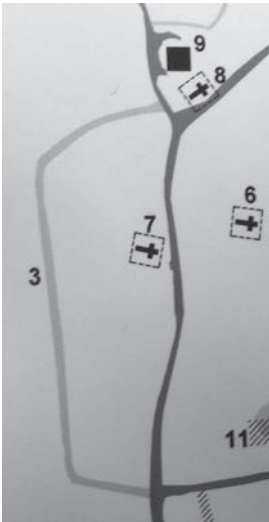
Keren we nu terug naar ons uitgangspunt, het gezicht recht op het begin van de Iepenstraat. Totaal onwetend ben je dicht bij dat punt een oude vestgordel met verdwenen vestmuur en vestgracht, de Houtlei, overgestoken. Overgestoken? Moest je die vestgracht oversteken? Natuurlijk ... de Houtlei was immers aan beide uiteinden verbonden met de Leie en samen met die Leie omgordde ze een langgerekt eiland. Dat zien we op het hierbij gereproduceerde detail uit het schematisch plannetje op afb. 5. In het verlengde van de Ketelvaart vertrekkend uit de Leie achter het oude Justitiepaleis, liep de gracht eerst enkele tientallen meter min of meer parallel met de Pekelharing om daarna om te buigen naar wat nu de straat Oude Houtlei is.

Afb. 4. Hoog kwalitatieve foto van Edmond Sacré (SCMS, Stadsarchief Gent) met een betere weergave van de Iepenstraat bij de verdwenen Zandpoort, echter zonder Houtlei en 'Zottebrug'.

Houtlei en Zandpoort: onderdeel van stadsversterkingen

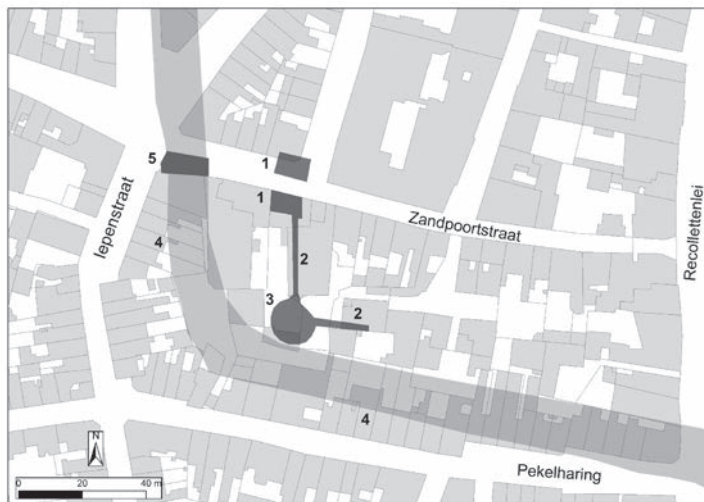
De Houtlei was onderdeel van de vermoedelijk vroeg - 12de-eeuwse versterkingen die door de snel uitbreidende stad aangelegd werden om haar zuidwestelijke en westelijke flank te beschermen. Vanaf de Bovenschelde bij de Braempoort had je eerst de Sint-Jansvest, vervolgens de Koutervest of Ketelvest tot aan de Leie bij de Ketelpoort. Tussen haakjes: deze laatste vestwal of muur lag uiteraard niet waar nu de straat Ketelvest is, maar aan andere zijde, de stadzijde van de verdedigingsgracht, nu Ketelvaart. Bij de Leie liep de stadsgracht eerst nog even verder door in het verlengde van de Ketelvaart om al na enkele tientallen meter om te buigen en ongeveer parallel met de Leie te lopen alvorens opnieuw om te buigen en in die rivier uit te

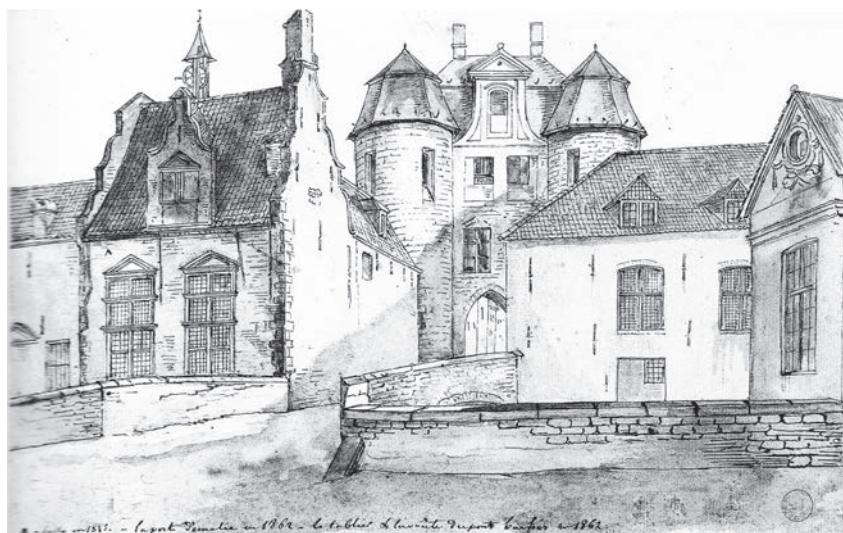
Afb. 5. Schematische weergave van de Houtlei die samen met de Leie een relatief smal 'eiland' omgordt (Detail uit kaartje in 'Gent. Een stad van alle tijden', Mercatorfonds/STAM, 2010), met Kouter en Ketelvest (nr. 11), Oude Houtlei (3), Sint-Michiëlsskerk (7), Sint-Niklaaskerk (6), Sint-Veerlekerk (8) en Gravensteen (9).

monden bij de oorsprong van de Lieve halverwege de Jan Breidelstraat. Daar zijn de twee kleine parkjes aan weerszijden van de straat nog getuigen van de vroegere monding. Het deel van de vestgracht van Leie tot Leie, omsloot slechts een relatief kleine strook grond van de Sint-Michiëlssparochie, afgesplitst van de oerparochie Sint-Martinus (Ekkergerm). Terreinvinst voor de versterkte stad was wellicht niet de eerste bedoeling, wel de verdediging van de intussen erg belangrijk geworden Leiehaven bij de Korenmarkt en Vismarkt. Archeologisch onderzoek in 1983 (afb. 6) bracht belangrijke onderdelen van de hierboven beschreven stadsversterkingen aan het licht (zie noot aan het einde van dit artikel).

Daar had je dus de grens van de versterkte stad met aan de ene zijde vermoedelijk al wat stedelijke bebouwing en aan de andere kant de 'buiten'. De naam Iepenstraat refereert er nog naar. Die heeft niets te maken met de stad Ieper, ook al werd hij dikwijls als Ieperstraat aangeduid, maar wel met de iepenboom (ieper, iep, olm). Die situatie hield niet lang aan. Na zowat anderhalve tot twee eeuwen waren de stadsvesten in de 14de eeuw opnieuw aan uitbreiding toe. Ditmaal een buitenmaats grote: in het zuiden en het westen tot aan de Keizerpoort, Sint-Lievenspoort, Heuvelpoort, Kortrijksepoort,

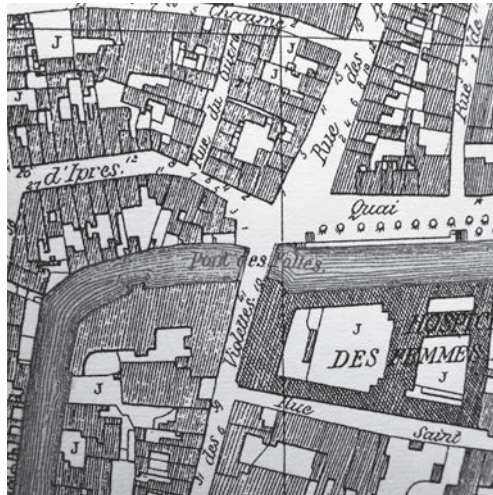
Afb. 6. Vestgracht, torens en vestmuur in de hier besproken zone op een eind 20ste-eeuws kadasterplan weergegeven, gedeeltelijk aan de hand van archeologische bevindingen (uit Laleman, Lievois en Raveschot, 1985). Het hier getoonde grondplan van de Zandpoort is dat van de oude rechthoekige constructie zoals te zien op het vroegste beeldmateriaal (panoramische gezichten '1534' en Hondius, 1641).

Afb. 7. Buitenaanzicht (veldzijde) van de stadspoort met vestgracht en brugje (A. Van Lokeren, Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer). Vooraan links een fraai hoekgebouw van het 'Zothuis' en rechts vooraan een gebouwtje met driehoekig fronton dat later 'In de Welgezinden' werd (zie afb. 2).

Afb. 8. Sint-Martensstraat door A. Heins (ongedateerd, Stadsarchief, collectie De Keyser). Links het 'Zothuis voor Vrouwen'. Rechts muur van de achtergebouwen van het voormalige 'Hôtel de Nieulant', Onderbergen, nu onderdeel van de OCMW zetel.

Afb. 9. Detail van de kaart van Gevaert en Van Impe (1878) met de Houtlei en goed herkenbaar het grondplan van het 'Zothuis voor Vrouwen'.

Einde Were en Brugsepoort. De oude vesten bleven gedeeltelijk bestaan. Die vesten waren behoorlijk imposant met onder meer vier verdedigingstorens tussen de Posteerne - en de Torrepoort (zichtbaar op het stadsgezicht van Braun en Hogenberg 1975). Ze werden ingebouwd en hier en daar omgevormd tot ‘gariten’ (al of niet bewoonde uitbouwsels van de spaarbogen in de muur aan de stadszijde). De drie poorten, Zandpoort, Posteernepoort en Torrepoort, dienden als gevangenis voor gegijzelden, en ook voor ... zieken (!): melaatsen en, zoals we verder zullen zien, zwakzinnigen. Het onderdeel Ketelvaart behield een uiterst belangrijke functie in de scheepvaart als verbindingsweg tussen de aan de Braempoot door de Braemstuw afgesloten Bovenschelde en de Leiehaven aan de Gras- en Korenlei.

Waarom de stadsgracht Houtlei genoemd werd is niet geweten. De benaming is niet zo heel erg oud. Vóór 1400 zijn er geen vermeldingen. Maurits Gysseling nam die naam niet op in zijn welbekende verzameling van oude Gentse plaatsnamen tot ca. 1375 (Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen, Antwerpen, 1954). Justo Billet geeft hem wel aan in zijn straatnamenlijsten opgemaakt in 1662 (ziebij De Potter, F. ‘Gent, van den oudsten tijd tot heden, deel 1, p. 178). De bijvoeging ‘Oude’ kwam er pas in de vorige eeuw samen met de opvulling. In het gemeenteraadsbesluit van 9 mei 1899 dat de demping regelde, is er enkel sprake van de Houtlei, maar in een uitgebreide tabel met straatalignementen opgemaakt in 1905 (Hoste, Gent) is het al Oude Houtlei (Vieux Quai aux Bois). Stadsarchivaris Victor Fris was daar niet erg mee ingenomen. In zijn boekje ‘De oude straatnamen van Gent’ (1925) mokt hij ‘De naam van Oude Houtlei houdt geen steek; men zegt immers ook niet Oude Ottogracht’.

Afb. 10. De Zandpoortstraat nagenoeg op de plek waar de poort stond (foto 2014, genomen vanuit de Sint-Martensstraat).

Zandpoortbuurt

In het hiernavolgende bekijken we opnieuw in hoofdzaak de Zandpoortbuurt. Als de Gentenaars vanuit het centrum in die zone wilden geraken, moesten ze eeuwenlang eerst langs de Leieoever (nu Ajuinlei – Recolettenlei), of langs Onderbergen of ook nog de Sint-Martensstraat om het nauwe Zandpoortstraatje te bereiken. Daar konden ze dan doorheen de poort (afb. 7, vroegste vermelding 1208 – 1212) en over het Zandpoortbrugje trekken. Buiten de Zandpoort hadden wandelaars en reizigers de keuze tussen ofwel de Iepenstraat in westelijke richting naar de Bijloke, ofwel de Annonciadenstraat via Twaalfkameren en de Raas van Gaverestraat naar Ekkergerem, Rooigem en verder. Het was een driesprong op die plek want je had er ook nog de Houtlei (de kaaistraat). Maar deze laatste kon je ook bereiken via de Posteernepoort en de Torrepoort, die overigens zeker niet breder waren. Buiten de stadspoorten en vestgracht kwamen de Gentenaars terecht in een groot gebied dat weliswaar binnen de 14de-eeuwse vesten lag (binnen ongeveer de huidige stadsring R40), maar dat nog heel lang grotendeels weinig bebouwd en landelijk van uitzicht bleef.

Poort en brug bij de driesprong kregen de miserabele namen van Zottepoort en Zottebrug (Pont aux Folles), vervormingen van de oudere naam Zandpoort. In die stadspoort werden immers gedurende een zekere tijd krankzinnige vrouwen opgesloten. In de jaren 1600 werd er naast een groter gebouw (afb. 8) opgetrokken: het ‘Zothuis’ of ‘Wezenhuis’ voor vrouwen; de voorlopers van de psychiatrische instelling Caritas Melle. Volwassen krankzinnigen werden ‘overjarige wezen’ genoemd omdat ze niet voor zichzelf konden zorgen en geen familie hadden die dat deed. Vandaar de soms wel misleidende aanduiding ‘wezenhuis’ voor deze instelling.

Zonder ook maar iets in de gaten te hebben ben je aan het einde van de Gebroeders Van De Veldestraat dus eerst over de grondvesten (afb. 9) van het ‘Zothuis voor vrouwen’ gewandeld, gefietst of gereden en daarna over de dichtgegooide vestgracht. De Gebroeders Van De Veldestraat is niet veel meer dan een eeuw oud. Ze werd in 1905 getrokken om de verbinding met het noordwesten van de stad, vooral Ekkergerem en Drongen, te verbeteren. Op die manier moest je niet meer doorheen de nog altijd nauwe doorgang van de Zandpoortstraat, waarvan bovengronds op het eerste gezicht niets meer te merken is (afb. 10). In de dwarsmuren van de bebouwing op die plek bleven wel belangrijke archeologisch gedocumenteerde kalksteensporen van de poortconstructie bewaard (zie omslagafbeelding en noot).

De poort zelf werd in 1862 afgebroken. Dank zij Auguste Van Lokeren - niet enkel de redder van de Sint-Baafsabdijruïnes - bleven er gelukkig twee tekeningen van bewaard. Ze tonen ons de stadszijde en buitenzijde, beiden verbouwd in renaissancestijl. De oorspronkelijk eenvoudige rechthoekige middeleeuwse poortconstructie kreeg aan de veldzijde een achterbouw met twee flankeertorens (zie afb. 7). In de middenpartij zien we een halsgeveltje en grote kruisvensters voorzien van frontonnetjes. De voorbouw aan de stadszijde werd eveneens versierd in renaissancestijl. Samen met nog andere aanbousels omsloten die het oude rechthoekige poortgebouw helemaal. Van buitenaf was de oudere constructie nauwelijks te zien, maar ze zat er hoogstwaarschijnlijk nog intact in. Vermoedelijk gebeurden de meeste veranderingen ten behoeve van de functie als 'zothuis'. Dat moet vooral in de tweede helft van de 17de eeuw gebeurd zijn want zowel op het panoramische gezicht op Gent van 1534 als op dat van Hondius (1641, bekend uit het werk van Sanderus) is nog de eenvoudige 'plompe' middeleeuwse poort te zien. Op het stadsgezicht van Braun en Hogenberg (1575) dat de poort weergeeft aan de veldzijde, zijn de flankeertorens herkenbaar.

Met bijzondere dank aan Mw. Andrea Van Caneghem en André Maes (DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg) voor het bezorgen van de oude foto en de dienst Stadsarcheologie van Gent (M.C. Laleman en Peter Steurbaut) voor het aanmaken van een bijgewerkte versie van het plan met de archeologische bevindingen.

Noot

(Afb. 7) Zie ook cover van dit blad. Buitenaanzicht (veldzijde) van de stadspoort met vestgracht en brugje (A. Van Lokeren, Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer). Vooraan links een fraai hoekgebouw van het 'Zothuis' en rechts vooraan een gebouwtje met driehoekig fronton dat later 'In de Welgezinden' werd (zie afb. 2).

De stadsversterking en de geschiedenis van die buurt staan, samen met de archeologische bevindingen in en rond een rest van de vestmuur beschreven in Laleman, M.C., Lievois, D., Raveschot, P., De stadsversterkingen bij de Zandpoort. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1985, jg. 9 nr. 2, p. 18-41. Daarin het hierbij gereproduceerde kaartje met de lokalisatie van de Houtlei, Zottebrugse en vestmuur met poort en hoektoren (met welwillende toestemming overgenomen). Over de Zandpoort of Zottepoort met bespreking van de tekeningen van Van Lokeren: zie bij Geert Van Doorne, *Gent schoon geprent*, Snoeck-Ducaju, Gent, 1995, p. 130-131. De te weinig gekende veldzijde van de hier besproken vesten ziet men op het stadsgezicht van Braun en Hogenberg (1575) gereproduceerd op de schutbladen van Capiteyn, A. e.a., *Historische Atlas van Gent*, Sun, Amsterdam, s.d. Over de omvorming van dit stadsdeel in het kader van de betere verbinding van het stadscentrum met het westen, zie Deseyn, G., Westward go! In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1992, jg. 16 nr. p. 7; Coene, A., De Raedt, M., *Kaarten van Gent / Plannen voor Gent (1534 – 2011)*, Snoeck, Gent – Kortrijk, 2011, p. 185.

REILEN EN ZEILEN VAN DE STAD IN 1920

Uit de gemeenteraad

Adrien Brysse

Ter inleiding

Besluiten genomen in de Gentse gemeenteraad per jaar verzameld en gepubliceerd in het 'Gemeentebled' vormen op het eerste gezicht niet bepaald boeiende lectuur, zou men denken. Dergelijke verslagen geven een - zij het beperkt - beeld van het leven in onze stad in die jaren, maar ze helpen ons toch een idee te vormen van wat er gaande was en vooral van wat er in het publieke domein verwezenlijkt werd. Zo is het niet toevallig dat het eerste en meest uitgebreide item dat hieronder aan bod komt, iets is wat mijlenver buiten ons hedendaags gezichtsveld ligt: de Stedelijke Koedienst. De Gentenaars hadden nog maar pas een gruwel achter de rug: de laatste hongersnood in hun geschiedenis (1917 - 1918). Verscheidene besluiten van 1920 worden hierna thematisch opgelijst en kort belicht soms met behoud van het toenmalige taalgebruik.

Stedelijke Koedienst

26/01/1919. Verplaatsing van de Stedelijke Koedienst naar Drogen. De gronden van de Neermeersen zijn door de stad aangekocht met het oog op het storten van afval en straatmodder. Daardoor verkleint de oppervlakte beschikbaar voor de Koedienst en dat is de reden voor de verhuis naar Drogen. Met de douairière van Tieghem de ten Berghe werd een huurovereenkomst opge maakt om in de Assels een boerderij met boomgaard en 29 ha grond te pachten voor 12 jaar aan 7000 BEF per jaar.

De Stedelijke Koedienst werd in oktober 1915 opgericht op initiatief van burgemeester Braun en gesteund door schepen Anseele om het melkgebrek voor kinderen op te vangen. De inrichting van de "Neermeerschen" bestond uit een aantal koestallen, onderdak voor vier paarden, twee gebruikt als trekdier voor melkdistributie en twee voor akkerbewerking samen met twee trekossen eveneens voor akkerbewerking, een huis voor de boer, slaapruijnte en refter voor de knechten, dynamo voor drijfkrachtproductie, aal (beer) opvang in het midden van de hoeve, enz. De aanpalende gronden, de oude lage weiden van

de Neermeersen worden bewerkt en de opbrengst gebruikt als voer voor de dieren: de koeien van de Koedienst en de paarden van de Reinigingsdienst (Ferme des Boues). Naast twintig terreinen, groot 235.320 m² ter plaatse, zijn er nog akkers voor maïs op de Albrechtkaai (Albertkaai), voor maïs en rapen op Mariakerke en in Oostakker voor gerst, haver, rapen en rogge, en tenslotte in Drongen weiden voor hooiproductie. Op 31 juli 1920 telde de uitbating 120 koeien, twee stieren en vier één maand oude kalveren. De voeding in de zomer bestaat uit klaver en gras, verder maïsbloemen geoogst op de grond gelegen langs het water tussen de Albertbrug en het Patijntje en een kleine hoeveelheid (in het zwart!) gekochte lijnkoeken uit Aalst (firma Lion d'Or). In de winter: bietwortels (betteraves) van eigen oogst, rapen, maïsmeel, draf en wat lijnkoeken (krachtvoer uit lijnzaad: vlaszaad, verwerkt tot 'koeken', een bijproduct van de lijnolieproductie).

Veel koeien kwamen uit de IJzerstreek en waren op bevel van de Duitsers aangekocht. Ze waren de uitputting nabij. De melkproductie was dan ook onrustbarend laag. Op 19 april 1919 werd de veestapel vermeerderd met 50 Hollandse koeien die de opbrengst sterk verhoogden. De melk werd verdeeld in de lokalen van de instelling 'Het Werk van de Druppel Melk' gesitueerd in de Kliniek Van Imschoot, het Museum van het Park, de Kinderkribben, de fabrieken Baertsoen - Buysse, Florida, Suppes, de Hemptinne, Feyerick, Lousbergs, het Burgerlijk Gasthuis (Bijloke), de 'Middenkeuken', het Stedelijk Laboratorium Chaubet en de "Melkerij van Gent". De melk werd vooraf gepasteuriseerd in de Brouwersschool. Mest werd geruild voor stro. De dienst had zelfs met winst kunnen werken maar in de nasleep van wat de Duitsers aangericht hadden werd vanaf de stichting tot 31 juli 1919 een verlies van ongeveer 375.117 BEF gemaakt.

Bij de bespreking wordt voorgesteld de melkinrichting af te schaffen. Tijdens de oorlog waren er ook andere werkinstellingen die door de stad beheerd werden: een schrijnwerkersregie, een kloefenregie (klompen) en een schildersregie. Ze werden meteen na de oorlog afgeschaft. De raad besluit de stedelijke Koedienst te continueren en de pachthoeve, Tempelhof, te Drongen, wijk Assels (Kadastersectie B nrs. 492-496 enz.) te huren voor 12 jaar.

Zondagsschool voor mannen

26/01/1920. Wegens gebrek aan belangstelling wordt de zondagsschool voor mannen in de Sassepoortstraat gesloten vanaf 1 jan 1920.

Ontuchthuizen

23/02/1920. Het vergunningsrecht voor ontucht- en rendez-voushuizen wordt verdrievoudigd en er wordt daarboven 3fr per week per ingeschreven vrouw geïnd.

Gentse Feesten

23/02/1920. Bij ordemotie wordt gevraagd de gemeentekermis (Gentse Feesten) te verplaatsen omdat drie dagen na deze vrije kermisweek 21 juli valt, wat opnieuw een verzuimdag betekent. Het voorstel gaat naar het college dat besluit de aanvang van de gemeentekermis van de tweede zondag van juli te verplaatsen naar de derde zondag en te sluiten op de daaropvolgende zondag.

Onlusten

23/02/1920. Motie over de onlusten van 9 februari. Bij het bezoek van Destrée, minister van Wetenschappen, betoogde een bende vlegels, meestal studenten getooid met Leuvense insignes. Ze zongen activistische liederen en jowden de minister uit. Alsof dat noch niet genoeg was vielen ze Gentse studenten aan die met de Belgische vlag rondliepen. Daarbij trachtten ze hen de roemvolle driekleur afhandig te maken. De discipelen van Borms, Wannyn en andere Hollandgangers werden door een vijandige menigte achtervolgd. Ze trokken zich in hun lokalen terug van waaruit ze de menigte bestookten. Zelfs schoten met een Browningpistool werden afgevuurd. («... des voyoux, la plupart portant des insignes des étudiants louvanistes, qui crurent bon de hurler des refrains activistes, ... et non contents de cela de se ruer contre les étudiants gantois qui portaient le drapeau belge et de vouloir leur enlever le glorieux tricolore. ... Poursuivis par une foule hostile, ces disciples de Borms, de Wannyn et autres pensionnaires de la Hollande – ce pays dont nous sommes séparés par une montagne de gravier, - se retirèrent dans leur local et se mirent en devoir de lapider la foule. Ils tirèrent des coups de Browning». De raadszittingen waren in 1920 nog tweetalig.)

Nieuwe straatbenamingen en rooilijnen

22/03/1921. Aan de Muide: Manchesterstraat tussen Dijkedamstraat en Port-Arthurlaan, Glasgowstraat tussen Port-Arthurlaan en Meulestedesteenweg, Galvestonsstraat tussen Dijkedamstraat en Glasgowstraat, Leithstraat tussen

Meulestedesteenweg en Glasgowstraat, Hullstraat tussen Leithstraat en Manchesterstraat, Goolestraat tussen Port-Arthurlaan en Meulestedesteenweg, Greenockstraat tussen Goolestraat en Leithstraat.

14/04/1920. De weg lang ringspoorweg tussen Terneuzenlaan en Meulestedesteenweg wordt Zeevaartstraat (rue de la navigation). (Nvdr: Deze straat werd nooit getrokken).

7/05/1920. Benamingen voor naamloze buurtwegjes: Buurtweg 60: Huyvischsteeg; Buurtweg 61: Roosakker; Buurtweg 62: Uitweg; Buurtweg 63: Schoonmeerschstraat; Buurtweg 64: Ryschenbergweg; Buurtweg 67: Werkmanstraat; Buurtweg 70: 't Zieklien; Buurtweg 82: Steenakkerstraat. De buurtweg nr 55bis gaande van den steenweg van Brugge naar de Bourgoyenmeersen zal de benaming Bourgoyenstraat dragen.

28/05/1920. Nog meer nieuwe benamingen voor buurtwegen. Weg 2 rechtover brug V: Schipperstraat (rue du batelier); weg rechtover brug IV: Cementstraat (rue du ciment); weg uitkomend aan brug IV: Betonstraat (rue du béton); weg 21: Dijkstraat (rue de la digue); weg 70: Aschstraat (rue des cendres); weg 45: Aardwerkersstraat (rue des terrassiers); weg 39: Koeweg (chemin des vaches); weg 106: Mortelstraat (rue du mortier); Weg 71: Scheepslosserstraat (rue des débardeurs); weg 61: Moerlandstraat (rue du marécage).

Nieuwe benamingen voor stegen en gewezen waterstraatjes aan de Meulestedesteenweg: wegel 21 tussen toenmalige huisnummers 13 en 15: Suikersteeg (impasse du Sucre); wegel 22 tussen nr.7 en 77: Koffiisteeg (impasse du Café); Wegel 23 tussen nr. 91 en 123: Suikerijsteeg (impasse de la Chicorée); wegel 24 tussen nr. 185 en 203: Rijststeeg (impasse du Riz); wegel 25 tussen nr. 245- 261: Chocoladesteeg (impasse du Chocolat); Weg 26 tussen nr. 2 en 3 van de Meulestedeplaats: Cacaosteeg (impasse du Cacao); weg 26bis tussen de Meulestedeplaats en de Meulestedekaai: Kabelsteeg (impasse du Câble); Weg 10 uitkomende op de Meulestedesteenweg: Beulsteeg (impasse du Bureau).

19/04/1920. Herziening van de verplaatsing van de Stoppelbergstraat (Jan van Stopenberghestraat). De oorspronkelijke rooilijn werd bepaald door de gemeenteraad van 30/12/1912 voor de bouw van de Sint Michielshelling. De Stoppelbergstraat moest nu lichtjes worden verbreed.

2/08/1920: Besluit tot verlenging van de Makelaarsstraat tussen de Loodsenstraat en de Ringspoorweg.

6/09/1920. Afschaffing van het Valkstraatje tussen de Veldstraat en de Leie op

verzoek van de eigenaar van nrs 2, 4 en 6, J. Clewer, Lange Leemstraat 245, Antwerpen. Hij krijgt de toestemming om de grond aan te kopen.

24/09/1920. De kaai in het verlengde van de Henleykaai, van aan de 'aardhopen' van de Stedelijke Schijfschieting tot aan de oude arm van de Leie rechtover het Patijntje heet voortaan eveneens Henleykaai.

Speelplein achter het Van Eyckzwembad verdwijnt

17/05/1920. Verhuring van het speelplein achter de Van Eyck zwemkom aan redersfirma Dens en Co. te Antwerpen in uitvoering van een akkoord van net voor de oorlog. Op de Nieuwbrugkaai heeft men reeds het gebruik aan verscheidene firma's toegestaan. Het belang van de handel vergt dat de stad zoveel mogelijk grond ter beschikking stelt van de binnenscheepvaart. Een speelplein behouden op die grond is niet logisch. Men zal zoeken naar een nieuwe plaats voor het speelplein.

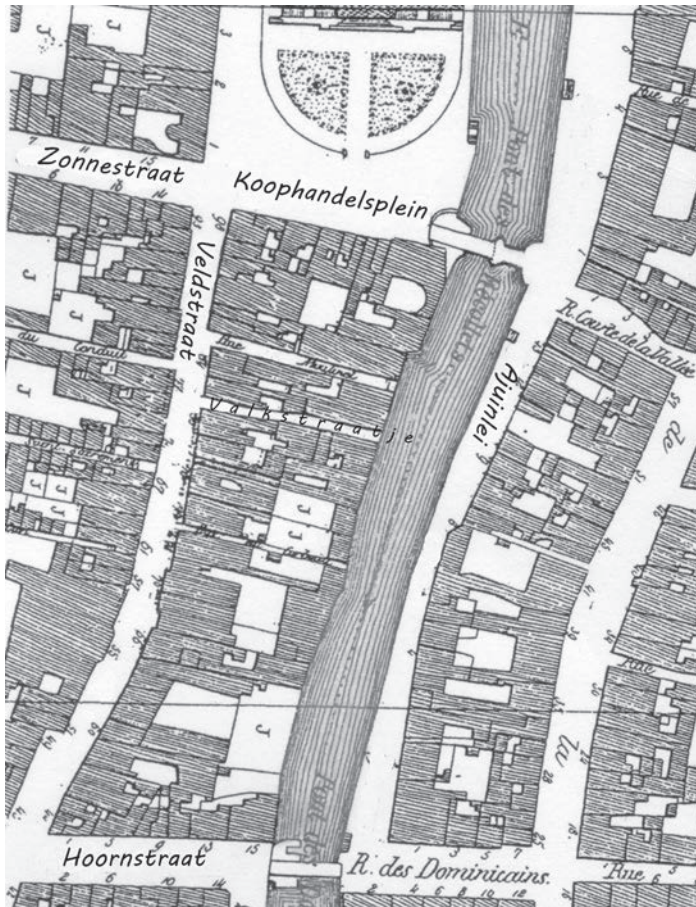

Afb. 1. De Jan van Stopenbergstraat anno 2014 opgesierd met een evocatie van het verbergen van de panelen van het Lam Gods tijdens WO II in een Duitse zoutmijn.

Openluchtconcerten

17/05/1920. In 1873 werd de stadsharmonie gesticht maar bij besluit van de Raad van 9/2/1884 werd ze ontbonden. De "Maatschappij van onderlinge bijstand De Verbroedering" gesticht op 26/2/1880, verzorgt op verzoek woensdagavondconcerten op de Kouter. De "Kring der Concerten van den Kouter" gesticht in 1895 vroeg subsidie voor inrichting van zondagavondconcerten door militaire "muzieken". De Raad besluit 4.000 fr subsidie te geven aan de "Kring der Concerten van den Kouter" die belast wordt met de uitvoering van de donderdagavondconcerten.

Afb. 3. De Valksteeg of Valkstraat tussen de Veldstraat en de Leie op het plan Gevaert en Van Impe (1878, met aanduiding van de straatnamen in het Nederlands). Heden is de Valksteeg opgenomen in het FNAC gebouw. Naast die winkel is nog een stukje zichtbaar van het eerste steegje links komende van bij het oude Justitiepaleis.

Kunst- en Letterkring (Cercle artistique et littéraire)

17/05/1921. Na een ongeval in het lokaal van de Kunst- en Letterkring (Cercle artistique) op de Ketelvest was er geen degelijk lokaal meer voor schilders en kunstenaars en hun tentoonstellingen. De Cercle verwerft het hotel de Ghellinck de Walle aan de Recolettenlei om haar literaire en kunstzinnige zending voort te zetten. Voor een bebouwing op de koer in het Hotel de Ghellinck vraagt de vereniging een subsidie van 15.000 fr.

Afb. 2. Het hotel de Ghellinck de Walle aan de Recolettenlei waarin sinds 1920 de Kunst- en Letterenkring (beter bekend als Cercle artistique et littéraire) huist.

Groot Vleeshuis

28/05/1920. Er wordt een nieuwe huurcontract van het Oud Groot Vleeshuis op de Groentemarkt toegekend aan het Bestuur der Staatsspoorwegen voor een periode van 9 jaar.

Aankoop van een verzameling gezichten op Gent

5/07/1920. Goedkeuring van een subsidie van 672,20 BEF voor de aankoop van een zeer zeldzame verzameling stadsgezichten van Gent en 200 BEF voor de verwerving van twee borstbeelden van Philippe Blommaert, een

gewaardeerd Vlaamse schrijver en letterkundige. Een beeld wordt bestemd voor het Museum van Oudheidkunde en een ander voor het lokaal van de commissie van monumenten.

Geding over een erfeniskwestie

2/08/1920. De gemeenteraad geeft toestemming tot het sluiten van een dading tussen het Bureel van Weldadigheid (Armenkamer) en de erven van weduwe Elisa Neyt-Drory om 25.000 frank uit te betalen aan de erven ter afsluiting van een geding. Een majestueuze woning op de Coupure Rechts nr 18 wordt aldus eigendom van een van de rechtvoorgangers van het huidige OCMW. (Het zal na veranderingswerken in 1931 ingericht worden als 'Stedelijke Handelschool voor Juffrouwen'.)

Overwelving van het Stekenevaardeken

2/08/1920. Toestemming tot gedeeltelijke overwelving van het Stekenevaardeken langs een eigendom in de Stokersstraat (Sectie 1 nr. 2766 f4e, 2776a3) door J. Medo-Van Kan, gedomicilieerd in de Rodelijvekenstraat.

Verhuring van plaatsen voor (kranten)kiosken

6/9/1920. Toewijzing van de verhuring van gronden voor een kiosk op Brusselselaan (Keizervest), Dierentuinlaan, Albertlaan, Kortrijksepoort, Kouter, Bij St Jacobs en Heuvelpoort.

Steun aan Polen

6/09/1920. Ordemotie over het verbod door de regering om munitie in Antwerpen over te slaan voor vervoer naar Polen waar de Russen zijn binnengevallen. De socialisten keuren het verbod goed. Braun en Beghin hebben het over de barbaarse bolsjevisten. "Polen hebben we altijd aanzien als een edelmoedig en ongelukkig land. Polen heeft de beschaving tegen de barbaarsheid der Muzelmannen gered" zegt raadslid Siffer. Bij de stemming besluit de raad "dat Polen strijdt voor zijn Recht en Vrijheid en voor de verdediging der gansche Menschheid". De gemeenteraad betreurt de houding van de Belgische regering. De raad stuurt aan Warschau "zijne gelukwensen ter gelegenheid van den voorspoed zijner wapenen".

Fietsen voor de politie

27/09/1920: het contract voor de huur van 35 fietsen voor de rijwielbrigade van de Politie loopt ten einde en men besluit 35 fietsen te kopen.

Banket om de vervollediging van het Lam Gods schilderij te vieren

27/09/1920. Burgemeester Braun vraagt een krediet om op het stadhuis een receptie aan te bieden aan de leden van het archeologisch congres dat plaats had naar aanleiding van de vervollediging van het grote werk van de gebroeders Van Eyck. (Na de oorlog keerden de panelen terug die in de 19de eeuw verkocht waren aan de Pruisische koning als onderdeel van de Duitse herstelbetalingen).

Albert Callier

22/11/1920. De raad wijdt een In Memoriam aan Albert Callier, oud schepen, naar aanleiding van zijn overlijden.

Nieuwe politiewijk op Meulestede

2/11/1920. Oprichting van een nieuwe politiewijk op Meulestede. Door de nieuwe grensscheiding met Wondelgem, Oostakker en Evergem is de 8e politiewijk te groot geworden voor een inwonersaantal van ca 20.500. Het kwartier van de Sassepoort vereist meer dan één politiebureel. De hulpwijken werden in 1910 afgeschaft. De grens tussen de 8e wijk en de nieuwe zou de lijn van de ringspoorweg volgen. De 8e wijk begint aan de Kerk van H. Kerst en behelst dan 11.700 inwoners. De nieuwe 12e wijk zou er 9000 tellen.

Bron

Gemeentebblad (Bulletin communal): gemeenteraadszittingen van 1920.

EEN CROCHET, EEN ZANGCROCHET, WAT WAS DAT?

Marianne Devogele

Net als nu waren in de vorige eeuw zangwedstrijden met kandidaat - vedetten in allerhande maten en gewichten populair. Iedereen beroemd! Ook toen. Alleen speelden de competities zich meestal niet af op het TV scherm, maar voor een publiek in grote of kleine zalen en zaaltjes al of niet met radio opname... en ze werden crochet of zangcrochet genoemd.

Onze zangcrochets waren Frans van inspiratie. Het 'crochet de chant', of 'crochet radiophonique', al gauw 'crochet radio', ontstond in de jaren 1930. De carrière van beroemdheden als Bourvil, Paul Meurisse, Lucienne Delyle, Georges Moustaki en Mireille Mathieu startte met een optreden in een dergelijke wedstrijd. Ook op onze gewestelijke radio - omroepen maakten de radio - crochets furore in de jaren na Wereldoorlog II.

Vanwaar die rare naam? Het Franse woord crochet betekent haak en daar zit het hem. Stel je voor. Bij dergelijke zangwedstrijden werd een erbarmelijk presterende kandidaat of eentje die plots zijn tekst kwijt was, op aangeven van de jury door de toneelmeester van het podium gehaald met ... een haak! En plein public. Een publiek dat zat te joelen en te brullen, tenzij het misschien te gênant was, misschien ...? Zo ging het er oorspronkelijk aan toe. Later bleef de naam behouden, ook al was de haak verdwenen.

Op de afbeelding een berichtje uit de Gentse Feesten 1982 (krantenknipsel bewaard in het Documentatiecentrum DSMG, Sint - Amandsberg).

LEZERS AAN HET WOORD

Voor een bijdrage over de **Gentse fotografen** zoekt **F. Verhooesele** briefhoofden van documenten (o.a. facturen), zelfportretten en/of foto's van hun winkels. Ingescand liefst in een zo hoog mogelijke resolutie. Zo gewenst, kan zij dat bij u zelf komen scannen. Reacties graag per email naar verhooesele.francoise@skynet.be of naar de redactie van GT (g.t@telenet.be)

Een vraag van **Arthur De Decker**. In de bijdrage verschenen in GT 2014 nr. 5 over de "Inventaire archéologique -fiche n° 310" schrijft L.D. spijtig genoeg niets over de juiste plaats in de Sint-Baafsabdij waar de **poortomlijsting uit het Nieuwland** nu nog zou te bezichtigen zijn. Is dit de poortomlijsting opgesteld aan de ingang van de refter die staat afgebeeld op de Albert Sugg kaart nr. 162 (zie [gentblogt sugg sint-baafsabdij](#))? De gelijkenissen zijn frappant maar er zijn ook verschillen. Indien het niet over dezelfde poortomlijsting gaat, waar staat deze van het Nieuwland nu in het museum voor stenen voorwerpen?

Conservator Jeannine Baldewijns antwoordt dat de omlijsting van de refteringang niets te maken heeft met wat op de 'Inventaire' afgebeeld staat. Zij bezorgde ons de hierbij weergegeven foto (jaar onbekend) waarop we de omlijsting uit het Nieuwland nagetekend door Heins effectief zien opgesteld in de beeldentuin van het Steenmuseum naast het beeld van een kulder. Jacques Huys trok voor ons op zoektocht. Hij vond de kulder terug, maar van de poortomlijsting was geen spoor te vinden. We blijven bovendien nog zitten met de al in GT nr. 5 opgeworpen vraag: hoe komt het dat de poort afgebeeld door Heins zo duidelijk afwijkt van wat te zien is op de bouwtekening van het Dominicanessenklooster bewaard in het Stadsarchief?

LEZINGENREEKS “VOORJAAR 2015”

In onderlinge samenwerking organiseren HHKG (Ghendtsche Tydinghen), Van Crombrugge Genootschap, De Oost-Oudburg en Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen (KBOV) een nieuwe lezingenreeks in de eerste helft van het volgende kalenderjaar. Het thema in 2015 is 'TAAL'. De sprekers werden geselecteerd uit diverse vakgebieden van de taalkunde. We stellen onze gastsprekers kort even voor:

Prof. dr Jacques Van Keymeulen (UGent) begeleidt ons door de wereld van de dialecten, waar ieder van ons, zichzelf, zijn ouders of zijn grootouders in zal herkennen.

David Bauwens, licentiaat klassieke talen, geeft ons een algemene introductie betreffende de Indo-Europese talenfamilie. Een lezing die zowel verhelderend als verdiepend zal zijn.

Peter Derie, arabist, en Tom Bruyer, romanist, verzorgen een duolezing met als kernpunten de verschillen en de overeenkomsten tussen het Arabisch en het Hebreeuws. Een uniek samenspel tussen twee fascinerende talen.

Waar heeft onze lezingenreeks plaats? Onze gastlocatie wordt het Van Crombrugge Genootschap (VCG) op de Huidevetterskaai 39 aan de Leie in het centrum van Gent. Het VCG heeft er zijn zetel in een volledig vernieuwd pand dat op loopafstand ligt van de stadsparking Vrijdagmarkt en van de halte ‘Gillis Coppinstraat’ of ‘Sluizeken’ van tramlijn 4.

Wanneer vinden deze samenkomsten plaats? Iedere lezing zal plaats hebben in de gemoedelijke sfeer van het Genootschap, telkens op een vrijdagavond. Leg de volgende data alvast in uw agenda vast: 13 februari; 13 maart; 8 mei & 12 juni 2015. Ze zullen later bevestigd worden via mail. De toegang is gratis voor leden van HHKG (Ghendtsche Tydinghen), KBOV (VM&D), VCG, en De Oost-Oudburg.

Wie graag nader geïnformeerd wordt over de data van de verschillende lezingen, kan zijn e-mailadres doorsturen naar info@kbov.be met de mededeling 'info lezingen'.

VERSCHENEN BOEKEN

Kok – Almanach over de XII maenden des Jaers 1775

Een keukenboek lezen van A tot Z. Wie doet dat nu? Toch komt de Kok - Almanach uitgegeven door de Gentse drukker - boekhandelaar Gimblet daarvoor in aanmerking. Dit werkje van een anonieme auteur met zijn bijna 250 recepten kan immers als inspiratiebron fungeren voor de amateurs van eens 'iets anders'. Dit vooral omwille van de voor die tijd toch wel ongelooflijke variatie aan ingrediënten in voor ons soms ongewone combinaties. De recepten blijven zonder uitzondering eenvoudig van samenstelling en de bereiding is slechts summier aangegeven. Dat is maar best ook want niet enkel de kwaliteit van de actueel gebruikte grondstoffen verschilt sterk van die van vroeger, ook het feit dat veel gebruikte bindmiddelen zoals aardappelzetmeel en maïzena er nog niet in voorkomen betekent heel wat. Een uitdaging voor de ware liefhebbers van de kookkunst.

De Kok - Almanach van Gimblet bleef wellicht enkel door een gelukkig toeval bewaard in de Gentse Universiteitsbibliotheek. Het kookboek geeft ons inzicht in een verrassend rijke cuisine bourgeoise op zijn Vlaams in de 18de eeuw en is daarom ook cultuur - historisch ongemeen interessant. Deze heruitgave na bijna een kwart millennium wordt ingeleid en verzorgd door Daniël Lievois. Een Verklarende Woordenlijst laat toe dat je meteen aan de slag kan. Keuze te over. Achtereenvolgens komen aan bod: soepen, vlees en gevogelte, vis, groente, pasteien, taarten en botergebak, melk en eieren, vruchten konfijten en drogen, droge en natte confituren, en ten slotte wijndranken. Wat denk je bijvoorbeeld van amuletkoek met geroosterd brood, crème met amandelen, chocoladecrème, citroencrème, Engelse melk, eierkaas, eiartaart, eierworst, eieren à la tripe, gebakken koffie, kleine eierkoekjes met rode bessen, roerei met appelen, eierroom... slechts enkele van de vijftig dessertrecepten.

De heruitgave vult een volledig themanummer (80 pag.) van het tijdschrift Van Mensen en Dingen (jg. 2014 nr. 3) uitgegeven door de KBOV. Te verkrijgen op woensdag- en vrijdagnamiddagen à 6 euro in de bibliotheek boven de kapel in het Huis van Alijn aan de Kraanlei. Andere mogelijkheid: een abonnement nemen op de jaargang 2015 van het tijdschrift (20 euro op BE92 7030 3275 1423 van KBOV, Kraanlei, Gent). Het kookboek wordt dan opgestuurd als welkomstgeschenk.